

Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект

Випуск 1 / 2017

**РЕГІОНАЛЬНИЙ СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІЙ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИЙ ПРОЕКТ «ГОЛОС КРОВІ: МИ – УКРАЇНЦІ!»**

**ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ
НАПРЯМ «НЕ ЗАБУВАЙТЕ НЕЗАБУТНЄ,
І НЕ ЗНЕЦІНЮЙТЕ КОШТОВНЕ»**

Обласна краєзнавча
експедиція учнівської молоді
«Сумщина в міфах і легендах»

Обласна краєзнавча
конференція учнівської молоді
«Герої сучасності – серед нас»

Обласний екологічний
форум «Природа – національне
багатство України»

Обласний конкурс туристсько-
краєзнавчих походів «Перлини
Сумщини – у намісто України»

Обласний конкурс фотоматеріалів із
дослідження українсько
ї сорочки «Слобожанський оберіг»

Обласний конкурс-виставка
технічної творчості «Кодиска роду –
українська хата»

**НАЦІОНАЛЬНО-
РОДИННИЙ НАПРЯМ «БЕЗ РОДУ
НЕМАЄ НАРОДУ»**

Обласний
конкурс мистецьких родоводів
«Стежками роду»

Обласний
конкурс дерев-родоводів
«Нехай квітує дерево родинне»

**ХУДОЖНЬО-
МИСТЕЦЬКИЙ НАПРЯМ «І В УКРАЇНІ
СЕРЦЮ МИЛЕ ВСЕ»**

Обласний творчий
конкурс «Моя Україна – соборна, вільна,
неподільна!»

Обласний конкурс
дитячої творчості
«Я люблю свій рідний край»

Обласний творчий
конкурс «Моя Україна – соборна, вільна,
неподільна!»

**ВОЛОНТЕРСЬКО-
БЛАГОДІЙНИЙ НАПРЯМ «ЛИШЕ ТИМ
ІСТОРІЯ НАЛЕЖИТЬ, ХТО ЗА НЕЇ
БОРЕТЬСЯ Й ЖИВЕ»**

Обласна виставка-конкурс
«Науково-технічна творчість юних...
„Тобі, український солдате!“»

Обласна благодійна
акція «Патріотична хвиля»

Обласний конкурс
із виготовлення діючих моделей
судно-, авто-, авіатехніки

ЗМІСТ

I.	СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	3
	Формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в позашкільному навчальному закладі <i>Тихенко Л.В., директор Сумського ОЦПО та РТМ.....</i>	3
	Система роботи з національно-патріотичного виховання в позашкільному навчальному закладі <i>Николаєнко Л.І., заступник директора Сумського ПДЮ.....</i>	6
II.	УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ..	12
	Професійна компетентність педагога позашкільного навчального закладу. <i>Тихенко Л.В., директор Сумського ОЦПО та РТМ.....</i>	12
	Із досвіду роботи керівників гуртків науково-технічного напрямку позашкільної освіти.....	14
	Формування технічної творчості вихованців у процесі навчання в гуртку спортивно-технічного профілю. <i>Гарькавенко В.В., керівник гуртка Охтирського ЦПО-МАН.....</i>	14
	Організація роботи гуртка «Радіоконструювання» у позашкільному навчальному закладі. <i>Ковальчук В.О., керівник гуртка Глухівського ЦПО.....</i>	29
	Розвиток творчих здібностей вихованців інформаційно технічного гуртка засобами хмарних сервісів. <i>Пата О.І., керівник гуртка Шосткинської СЮТ.....</i>	44
	Інтерактивні технології в роботі гуртка «Основи візуального програмування». <i>Следзевський Ю.Б., керівник гуртка Тростянецького ПДЮ.....</i>	51
III.	СТОРІНКА ПСИХОЛОГА.....	57
	Сучасні підходи до організації психологічного супроводу навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі. <i>Сидоренко Н. Ю., практичний психолог Сумського ОЦПО та РТМ.....</i>	57
IV.	ОРГАНІЗАЦІЙНО-МАСОВА РОБОТА З ДІТЬМИ ТА УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ.....	65
	Герої не вмирають. Виховний захід до Дня Героїв Небесної Сотні. <i>Сіренко В.В., керівник гуртка Лебединського ЦПО.....</i>	65
	Посвята в козачата Суми. Сценарій ігрової програми для дітей молодшого шкільного віку. <i>Хорунжий Д.В., керівник гуртка Сумського ПДЮ.....</i>	70
	Інститут військового духовенства (капеланства) в Україні: сучасний стан, проблеми становлення. Заняття для вихованців гуртка «Релігієзнавство». <i>Черномаз А.В., методист Сумського ОЦПО та РТМ.....</i>	76

Рекомендовано до друку вченою радою Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Протокол № 6 від 23.06.2017р.

Рецензенти:

Пустовіт Г. П., професор, учений секретар відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, доктор педагогічних наук;

Литовченко О.В., старший науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти, учений секретар спеціалізованої вченої ради Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук

Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект. Інформаційно-методичний збірник. / [За заг ред. Тихенко Л. В. [Упор. Л. М. Бондар, Т. М. Крекотіна, Л.В. Тернавська]– Суми : Нота-бене – 2017. – № 1. – 80 с

У збірнику висвітлено теоретичні і практичні аспекти навчально-виховної діяльності позашкільних навчальних закладів Сумщини.

Представлено матеріали досвіду роботи педагогів щодо організації, навчальної, пізнавальної, дозвілєвої, творчої діяльності вихованців дитячих творчих об'єднань.

Окремим розділом подано матеріали про сучасні підходи до організації психологічного супроводу навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі.

За зміст матеріалів, коректність цитування, об'єктивність оцінок і суджень, достовірність фактів відповідальність несуть автори.

I. СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Основою розвитку України є європейський вибір – надання пріоритетів загальнолюдським цінностям, ідеалам свободи та гарантованої демократії, що можливо за умови розбудови держави на основі узгодження і гармонізації соціального, економічного, наукового розвитку для задоволення потреб сучасного та майбутнього поколінь. Вищезазначене зумовлює необхідність активізації роботи з формування інтелектуального потенціалу нації, що визначається як пріоритет державної політики та забезпечується підвищенням ефективності освітньо-виховних систем, спрямованих на формування ціннісних орієнтацій особистості.

У вітчизняній психолого-педагогічній науці ціннісні орієнтації є соціально обумовленим ставленням особистості до матеріальних і духовних суспільних благ та ідеалів, що формуються під впливом здібностей, інтересів та актуальних потреб особистості.

Аналіз сучасних досліджень свідчить, що вчені приділяють велику увагу дослідженню ціннісних орієнтацій учнівської молоді. Вагомий внесок у розроблення цієї проблеми зробили Л. Беляєва, І. Бех, Т. Бутківська, М. Євтух, А. Кавалеров, Н. Лапін, О. Подольська, О. Сухомлинська, П. Ігнатенко та ін. У їхніх наукових працях досліджені психологічні аспекти проблеми (І. Бех, Е. Носенко, Н. Фролова), взаємозв'язки ціннісних орієнтацій та активності особистості (О. Подольська), можливості позашкільної освіти у формуванні ціннісних орієнтацій старшокласників (О. Биковська, Л. Біла, Г. Камаєва, Л. Масол, Т. Позднякова, Т. Суценко).

Провідними позиціями в ціннісній ієрархії учнівської молоді посідають такі цінності, як здоров'я, активна життєва позиція, свобода – особистісні цінності, які забезпечують самоствердження та самореалізацію учнівської молоді в обраних видах навчально-практичної та комунікативно-творчої діяльності у вільний від навчання час.

Досвід практичної педагогічної діяльності в системі позашкільної освіти свідчить про те, що ціннісні орієнтації учнівської молоді формуються внаслідок активної взаємодії їхніх потреб і цінностей у позашкільному освітньо-виховному просторі. Його діяльність має бути спрямована на розвиток ціннісних орієнтацій, які є важливими для гармонійного розвитку вихованців, становлення особистісних якостей, визначення світогляду.

Основним джерелом набуття ціннісних орієнтацій є життєва активність особистості в процесі пізнавальної, навчальної, практичної та творчої діяльності.

Сформованість системи ціннісних орієнтацій у вихованців забезпечує гармонійність їх внутрішнього світу, сприяє систематизації знань, уславленню норм і стереотипів поведінки, самоствердженню, реалізації соціальних очікувань.

У контексті зазначеного важливим є вдосконалення науково-методичного забезпечення з метою актуалізації змісту, методик і технологій сучасної позашкільної освіти; розвиток позашкільного навчального закладу як цілісної навчально-виховної системи, спрямованої на формування ціннісних орієнтацій його вихованців; виявлення перспектив освітньо-пізнавальної та навчально-виховної роботи з учнівською молоддю .

Підвищення якості надання освітніх послуг позашкільними навчальними закладами можливе за умови переходу від знанневоцентричного до компетентнісного підходу.

Такий перехід забезпечується створенням комплексу психолого-педагогічних умов, сприятливих не лише для інтелектуально-творчого розвитку та виховання підростаючого покоління, а й розширення їх особистого досвіду, зокрема комунікаційно-творчого, пізнавально-практичного, соціокультурного тощо; формуванням єдиного інформаційного простору для контролю інформації, обміну різноманітними інформаційними матеріалами між суб'єктами освітнього процесу, упровадження інноваційних технологій, спрямованих на зміну пріоритетів у засвоєнні знань, самостійну активну пізнавальну діяльність, реалізацію індивідуальних особливостей і можливостей учнівської молоді.

Вищезазначене спонукає педагогічні колективи позашкільних навчальних закладів працювати над створенням і вдосконаленням як власних систем навчання та виховання, так і системи позашкільної освіти на регіональному та державному рівнях.

Мета кожного позашкільного навчального закладу, усієї системи позашкільної освіти має визначатися не лише пошуком мотивованих на здобуття знань і практичних навичок вихованців, а й упровадженням нових, цікавих сучасній дитині напрямів навчально-творчої діяльності.

Усе це посилює відповідальність педагогів позашкільних навчальних закладів і ставить перед ними вимоги – використання педагогічних інновацій у роботі з учнівською молоддю. Педагогічними колективами позашкільних навчальних закладів області здійснюється робота щодо формування позашкільного освітньо-виховного простору, оптимізація структурно-організаційних моделей творчих об'єднань, розроблення й реалізація соціально-освітніх проектів. Тому у сфері освітньо-виховної та навчально-пізнавальної роботи активізуються процеси актуалізації розроблення спільного інформаційного поля; активізуються процеси психологізації, валеологізації, підсилення виховного потенціалу місцевого соціокультурного простору тощо. Особливо важливими для розвитку системи позашкільної освіти є активізація інноваційних процесів щодо модернізації, трансформації, удосконалення педагогічних систем освітньо-виховної роботи, сформованих відповідно до специфіки діяльності творчих об'єднань (гуртків, шкіл, студій, клубів, наукових товариств тощо).

Аналіз матеріалів із теорії та практики позашкільної освіти дозволив здійснити узагальнення напрямів діяльності сучасних педагогічних систем, що сформувалися і діють відповідно до власних соціально-освітніх концепцій. Серед основних слід виокремити спрямованість на збагачення особистого позашкільного освітньо-виховного простору вихованців для забезпечення їхньої самоактуалізації й самореалізації; урізноманітнення видів навчально-творчої діяльності вихованців, оптимальність їх інтелектуального, фізичного, творчого навантаження; педагогічне управління навчально-творчою діяльністю вихованців, її психолого-педагогічна підтримка (пропорційність засобів управління й учнівського самоврядування, утвердження педагогіки співтворчості); сприяння саморозвитку особистості (формування навичок самоуправління, технологій творчого розв'язання актуальних проблем у різних сферах життєдіяльності).

Важливими напрямками інноваційної діяльності педагогічних колективів щодо формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді є вдосконалення системи роботи з виховання національно-свідомої особистості, її нового природоохоронного світогляду на засадах сталого розвитку. Засобами розв'язання такої проблеми є організація роботи позашкільних навчальних закладів на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти з урахуванням навичок XXI століття відповідно до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнівської молоді в умовах децентралізації.

Такий підхід до організації системи роботи з формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в позашкільному навчальному закладі сприятиме не лише його реформуванню, а й трансформації позашкільної освіти в інноваційну систему неформальної освіти, що значно підвищить її соціальний статус.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Л. М. Виховання творчої, активної та свідомої особистості в системі роботи територіального відділення МАН України / Л. М. Бондар / Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в системі роботи Сумського територіального відділення МАН України : метод. посіб. / за заг. ред. Л.В. Тихенко [Л.М. Бондар, Н.В. Перепелиця, Н.Ю. Сидоренко] – Суми : Університетська книга, 2008. – С. 93–97.
2. Тихенко Л.В. Розвиток творчих здібностей учнівської молоді в освітньо-виховній системі «Мала академія наук України» : навчально-методичний посібник / Л. Тихенко, С. Ніколаєнко. – Суми : Університетська книга, 2007. – 120 с.
3. Позашкільна освіта: теоретичні і практичні аспекти розвитку : монографія : у 3 кн. / за заг. ред. к.п.н. Л. В. Тихенко. – Суми : Університетська книга, 2014. – Кн. 3. – 272 с.
4. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczya.pdf>.

СИСТЕМА РОБОТИ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Становлення державності й інтеграція України в світове та європейське співтовариство визначають основні напрями модернізації навчально-виховного процесу, в основу якого покладено національну ідею, що забезпечує морально-духовне становлення дітей та учнівської молоді, їх підготовку до активної, творчої, соціально значущої життєдіяльності.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – системна і цілеспрямована діяльність щодо формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Усвідомлення суспільством необхідності модернізації освітнього простору України збігається з новим за якістю станом позашкільної освіти – однієї зі складових системи освіти, що забезпечує розвиток, самореалізацію, професійне самовизначення, самостановлення та формування життєвої компетентності дітей та учнівської молоді в процесі початкової, пізнавальної, творчої, дозвіллевої діяльності в позашкільному соціумі.

Науковою основою навчально-виховної роботи педагогічних колективів позашкільних навчальних закладів (ПНЗ) є наукові дослідження, що розкривають закономірності й особливості формування гармонійно розвиненої особистості в процесі її навчально-творчої та пошуково-дослідницької діяльності.

Теоретичні засади формування особистості висвітлено в працях Л. Виготського, Г. Пустовіта, В. Роменця, С. Рубінштейна, В. Сухомлинського, К. Ушинського. Розвиток особистості в шкільному й позашкільному навчальному процесі досліджували І. Бех, І. Волков, В. Рибалка, В. Паламарчук, Г. Пустовіт. Організаційно-педагогічні засади діяльності сучасного позашкільного навчального закладу розробили О. Биковська, В. Вербицький, В. Гаврилюк, О. Литовченко, Г. Пустовіт, Т. Сущенко, А. Тихенко.

Дослідники проблем навчання, виховання і творчого розвитку особистості у сфері вільного від навчання часу та педагогіки-практики наголошують на тому, що її виховання і творчий розвиток неможливі без педагогічно організованого освітньо-культурного соціуму, у якому створено психолого-педагогічні умови, що сприяють виявленню інтелектуальних можливостей, самореалізації у творчій взаємодії всіх суб'єктів навчально-виховного процесу.

Розвиток суспільства, сучасні потреби і запити дітей та учнівської молоді щодо надання якісної позашкільної освіти ставлять вимоги перед ПНЗ – оновлення технологій навчально-виховної роботи, які мають бути спрямовані на залучення вихованців до різних видів пізнавальної, практичної, комунікативної, творчої діяльності.

Розв'язанню зазначених завдань сприяє гуманізація навчально-виховного процесу, суб'єкт-суб'єктна взаємодія (творча співпраця педагогів, вихованців і їхніх батьків в позашкільному мікросоціумі); упровадження

інтерактивних методів; організація навчальної, пошукової, дослідницької діяльності; психолого-педагогічний супровід усіх видів діяльності вихованців; використання інформаційно-комунікаційних технологій. Якісними характеристиками такого процесу є добровільність дітей та учнівської молоді у визначенні напрямів їх навчальної, творчої, пізнавальної, інших видів діяльності; відповідність інтересам, бажанням і потребам, ідеалам і переконанням; створення умов для формування патріотичної свідомості вихованців, здатних виявляти національну гідність, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин і носій української культури.

Аналіз наукової літератури, досвід педагогічної діяльності сприяв визначенню педагогами закладу основних завдань національно-патріотичного виховання: створення психолого-педагогічних умов для творчої самореалізації вихованців гуртків, студій, інших творчих дитячих об'єднань відповідно до її інтересів та суспільних вимог; сприяння набуттю вихованцями соціального досвіду та успадкуванню духовних і культурних надбань українського народу; виховання національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, держави; забезпечення духовної єдності поколінь; культивування кращих рис української ментальності (працелюбності, свободи, зв'язку з природою, толерантності тощо); охорона, зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я; розвиток естетичних потреб і почуттів; формування екологічної культури; спонукання до протидії виявам аморальності, бездуховності.

Урахування зазначених завдань сприяло розробленню змісту виховної роботи, що зосереджена на дитині як вищій цінності, урахуванні її вікових та індивідуальних особливостей, спонуканні до самостійності в навчально-творчій діяльності та розумінні, стимулюванні свідомого ставлення до життєвих виборів.

Тому виховна робота організовується як системний педагогічний процес, що передбачає забезпечення наступності напрямів та етапів виховної роботи на різних навчальних рівнях та охоплює всі сфери життєдіяльності дітей та учнівської молоді.

Педагоги закладу зорієнтовують виховний процес на найвищі морально-духовні досягнення й потенційні можливості вихованців – міцне й органічне засвоєння загальнолюдських і національних цінностей, стратегій життя, що передбачає здійснення не лише власних, а й соціально значущих ідей. Такий підхід має враховувати право в дітей та учнівської молоді на вільний саморозвиток і самореалізацію та передбачає створення умов для формування в них відкритості, толерантного ставлення до різних національних культур, здатності сприймати українську культуру як невід'ємну складову загальнолюдської культури. Узаємозв'язок виховних завдань і завдань соціального розвитку суспільства; координація взаємодії соціальних інститутів, що опікуються вихованням особистості; орієнтація педагогічного процесу на виховні можливості позашкільного соціуму й врахування його чинників; органічне поєднання узгодженості змісту, форм і методів роботи з вихованцями, що відповідають реальній соціальній ситуації, виступає запорукою ефективного виховного процесу в позашкільному навчальному закладі.

За нашим переконанням і результатами аналізу педагогічної діяльності виховні впливи мають спрямовуватися на профілактику негативної поведінки дітей та учнівської молоді, вироблення несприйнятливості до негативних впливів сучасного соціуму. Тому педагогами закладу розроблено систему організаційно-масових заходів психолого-педагогічного, соціального, освітнього, інформаційного характеру, що спрямовані на запобігання вживання наркотичних речовин, вияв деструктивної поведінки, відвернення суїцидів; формування навичок здорового способу життя.

Умовою формування національно-свідомої особистості виступає доцільно організований навчальний процес – чинник педагогічного процесу, що забезпечує розвиток пізнавальних можливостей особистості. Доцільно організоване за змістом і формою навчання містить у собі виховний потенціал – формує цілісну картину світу (світоглядні ідеї, соціальні настанови та ціннісні орієнтації, духовні та матеріальні потреби); навчає спільної діяльності та спілкуванню в соціальному середовищі; збагачує моральний досвід, уявлення про зв'язок навколишнього світу і внутрішнє життя особистості. Основою такого процесу є організація продуктивної спільної діяльності – конструктивної взаємодії педагога і вихованця, спрямованої на проектування його духовної культури. У процесі особистісно-комунікативної взаємодії педагогами постійно використовуються засоби збагачення знань вихованців, мета яких – усвідомлення особистістю морально-духовних цінностей, самовдосконалення.

Високим виховним потенціалом володіє позашкільний мікросоціум – гурток, студія, інше творче дитяче об'єднання, що забезпечує емоційний захист, сприяє самореалізації й соціалізації вихованців. Урахування педагогом такого потенціалу забезпечує якість їх навчальної діяльності, що виявляється в оволодінні вміннями й навичками розв'язання навчальних, пізнавальних, пошукових, дослідницьких, творчих завдань, за яких виникає стійка орієнтація на результативні взаємини – пізнання й доцільне оцінювання один одного, узаємодопомога й узаємопідтримка, ставлення до об'єктів оточуючого середовища.

Отже, залучення вихованців до навчання в позашкільного навчального закладу набуває важливого соціального змісту, оскільки забезпечує інтегрування інтелектуального, емоційно-ціннісного і діяльнісно-поведінкового компонентів, які сприяють формуванню у вихованців соціальної активності та національно-патріотичних якостей.

На сьогодні в Сумському Палаці дітей та юнацтва національно-патріотичне виховання є одним з пріоритетних напрямів навчально-виховної роботи з дітьми та учнівською молоддю. Педагогічним колективом закладу розроблено соціально-освітній проект, метою якого є активізація роботи з національно-патріотичного виховання вихованців закладу. Проект став доповненням до Концепції розвитку Сумського Палацу дітей та юнацтва. Основними напрямками роботи з національно-патріотичного виховання в закладі є духовно-моральний, культурно-історичний, цивільно-правовий, військово-патріотичний, спортивно-патріотичний, культурно-патріотичний (рис. 1).

Духовно-моральний напрям, що має на меті виховання поваги до старшого покоління, сім'ї, батьків, любов до Батьківщини та свого народу, реалізується в процесі вивчення українознавчих тем, проведенні майстер-класів із вишивки, бісероплетіння, образотворчого мистецтва на базі Палацу та за його межами.

Рис. 1. Напрями роботи з національно-патріотичного виховання в Сумському Палаці дітей та юнацтва

Окремої уваги заслуговує волонтерська діяльність вихованців Палацу, що забезпечує формування у вихованців моральних і духовних якостей, світогляду громадян України. Започаткування міського соціально-освітнього проекту «Добра справа» сприяло проведенню благодійних акцій, ярмарок, майстер-класів, флеш-мобів, концертів художніх дитячих колективів закладу, благодійних спектаклів.

Інша форма діяльності – пошукова робота, що передбачає збір краєзнавчих матеріалів. Така робота здійснюється у формі екскурсій, туристичних походів, експедицій, виконання завдань краєзнавчих проектів тощо.

Вихованці гуртків «Спортивний туризм», «Пішохідний туризм», клубу туристів-альпіністів ім. Є. Абалакова є організаторами походів різної категорії складності, історичних квестів патріотичного спрямування, постійними учасниками і переможцями масових заходів різних організаційних рівнів.

Культурно-історичний напрям передбачає виховання у дітей та учнівської молоді любові до рідного краю, залучення до роботи зі збереження культурних та історичних пам'яток. Одним з аспектів культурно-історичного напрямку є краєзнавча робота, що реалізується під час вивчення пов'язаних із Сумщиною тем, роботи зі збереження і розвитку народних звичаїв і традицій рідного краю (ознайомлення з особливостями вишивки краю та створення власних вишиванок, екскурсії до художнього музею, створення комп'ютерних презентацій і фільмів про рідне місто, проведення квестів та інтелектуальних ігор з краєзнавства).

Цивільно-правовий напрям передбачає вивчення державної системи України, формування розуміння громадянського обов'язку та ціннісного ставлення до національних інтересів України, її суверенітету, незалежності та цілісності. Такий напрям передбачає використання форм і методів роботи з формування ціннісного ставлення до національних інтересів України (бесіди

про державну символіку, визначних особистостей держави; участь в проектній, пошуковій, волонтерській діяльності; використання кольорової символіки під час виготовлення виробів і прикрас; підняття Прапора України на Говерлу, інші вершини світу тощо).

З метою ознайомлення з матеріальними й духовними цінностями українського народу; ознайомлення з особливостями рідної мови, культури розроблено навчальну програму «Українознавство», побудовану за тематичними блоками «Я – українець», «Моя родина, мій рід», «Мій український народ», «Моя держава – Україна», «Україна й українці у світі».

Одним з аспектів цивільно-правового напрямку є розвиток дитячого самоврядування, метою якого є створення умов для самореалізації дітей та учнівської молоді, виявлення та підтримка творчих ініціатив вихованців, активне залучення до участі в житті закладу. Дитяче самоврядування включає засідання Ради вихованців відділу, гуртка; підготовку та проведення різноманітних пізнавальних, спортивних, дозвілєвих заходів, акцій, надання шефської допомоги вихованцям початкового навчального рівня.

Військово-патріотичний напрям передбачає вивчення історії розвитку військових традицій, ознайомлення з бойовими і трудовими подвигами жителів області в роки війни; організація зустрічей із ветеранами війни і праці, учасниками локальних військових конфліктів та антитерористичних операцій; формування позитивного образу Збройних Сил України, готовності до виконання військового обов'язку. Традиційними є присвячені героїчним подвигам українських воїнів, боротьбі за територіальну цілісність і незалежність України тематичні заходи; пішохідні походи місцями бойових дій Другої світової війни; екскурсії до Меморіальних комплексів, пам'ятників, братських могил воїнів-героїв Другої світової війни у м. Суми, Сумському районі, інших містах України.

Значна увага приділяється роботі, пов'язаній зі вшануванням пам'яті учасників АТО, а саме: участь в обласних краєзнавчих конференціях «Герої сучасності серед нас»; робота пошукових загонів; зустрічі з випускниками шкіл м. Суми-учасниками АТО, волонтерами, рідними загиблих; консультації психолога для дітей і батьків, члени родини яких перебували у зоні АТО; оформлення тематичних портфоліо «Герої Небесної сотні», «Захисники незалежної України», «Слава сумчанам-героям», «Пам'яті Небесної сотні».

Метою спортивно-патріотичного напрямку є розвиток фізичних і морально-вольових якостей; виховання витривалості, стійкості, мужності, дисциплінованості засобами спорту; формування бажання служити Вітчизні і готовності до її захисту. На виконання зазначених завдань у закладі реалізується проект «Патріот своєї Вітчизни», у рамках якого відбуваються пішохідні й гірські походи, історичні квести, фотоконкурси, виставки, пізнавально-розважальні програми, екскурсії. Заклад є організатором змагань з карате, альпінізму, шахів, шашок. Традиційними стали зустрічі з видатними спортсменами, альпіністами Сумщини, України, інших країн. Щорічно організуються тренувальні збори для юних альпіністів у Закарпатті.

Культурно-патріотичний напрям спрямований на розвиток творчих здібностей вихованців. Залучення їх до ознайомлення з музичним фольклором, усною народною творчістю, звичаями і традиціями українського народу, вивчення українського народного мистецтва, включення до репертуару колективів закладу народних пісень, щедрівок, колядок, ігор; співпраця з Національною спілкою художників України та Національною

спільною майстрів народного мистецтва України забезпечують формування у вихованців естетичних потреб і смаків; сприяють оволодінню основами народної творчості.

Усе зазначене вище дає підстави для твердження про те, що результатом спланованих і скоординованих системних дій педагогічного колективу закладу з організації спрямованої на активізацію моральної позиції дітей та учнівської молоді роботи та формування в них патріотичних якостей є розв'язання важливого завдання освітньої галузі – виховання здатної до саморозвитку і самовдосконалення національно свідомої особистості.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Бех В. Національне виховання в контексті глобалізаційних процесів : актуальні завдання / В. Бех // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2011. – № 1. – С. 11–13.
2. Пустовий В. Г. Про концепцію національної ідеї та механізми її впровадження / В. Г. Пустовий // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1. – С. 19–24.
3. Концепція національно-патріотичного виховання [Електрон. ресурс]. – Режим доступу
<http://mon.gov.ua/content/Новини/2015/06/16/konczepczija.doc>
4. Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей : монографія / В. В. Вербицький, Л. М. Бондар, А. Е. Бойко, А. В. Корнієнко, Т. М. Кречотіна, О. В. Литовченко, О. П. Липецький, О. І. Любич, В. А. Маринич, В. В. Мачуський, Н. В. Перепелиця, О. В. Просіна, Г. П. Пустовіт, Н. Ю. Сидоренко, Л. В. Тихенко ; за ред. В. В. Мачуського. – Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. – 330 с.
5. Ягупов В. В. Педагогіка: навчальний посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

II. УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активізацією процесів модернізації, загальний напрям яких – системні й органічні зміни – забезпечення її розбудови, створення умов для задоволення освітніх потреб суспільства; органічного поєднання, підпорядкування змісту навчання і виховання формуванню цілісної та гармонійно розвиненої особистості, яка має можливість широкого вибору форм, засобів навчання і виховання відповідно до її освітніх запитів.

Розв'язання зазначених проблем не суперечать основним завданням модернізації освіти, що спрямовані на забезпечення її якості відповідно до новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики, урізноманітнення напрямів позашкільної освіти, удосконалення її організаційних форм, методів і засобів навчально-виховного процесу.

Діяльність позашкільних навчальних закладів як складових системи позашкільної освіти забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації; її інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток; підготовку до активної професійної та громадської діяльності [2].

Аналіз наукових і науково-методичних джерел, практичних матеріалів з проблеми формування професійної компетентності педагогів дозволяє стверджувати, що в педагогічній науці за останні роки значно посилилася увага до її дослідження (О. Биковська, М. Гриньова, О. Дубасенюк, О. Камишанченко, О. Литовченко, В. Лозова, А. Маркова, В. Пекельна, А. Хуторської, Д. Хоган, Дж. Равен).

Вирішення проблеми ефективності формування професійної компетентності залежить від підходів до розуміння її сутності, що має розглядатися в процесуальному аспекті (виявляється в процесі діяльності та має діалектичний характер). Професійна компетентність педагога є динамічним і багатоаспектним особистісним новоутворенням на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей і спрямованої на перспективність і результативність досвіду професійно-творчої

діяльності; єдністю теоретичної та практичної готовності до здійснення професійної діяльності.

Формування професійної компетентності педагога позашкільного навчального закладу залежить від змісту інноваційних процесів, що

відбуваються в системі позашкільної освіти, його готовності до задоволення сучасних потреб суспільства і запитів вихованців дитячих творчих об'єднань, розв'язання завдань навчально-виховної роботи з дітьми та учнівською молоддю у вільний від навчання в школі час.

В умовах конкуренції в освітньому просторі України актуальною є проблема підвищення якості освітніх послуг в системі позашкільної освіти, що залежить від рівня професійно-творчої діяльності педагога та має ураховувати особливості роботи з дітьми та учнівською молоддю в позашкільному соціумі.

Вищезазначене актуалізує істотне перетворення професійно-педагогічної діяльності педагога-позашкільника – обумовлює зміщення акценту з професійних знань на рівень професійних компетентностей у процесі навчально-виховної роботи в гуртках, студіях, інших творчих об'єднаннях у позашкільному навчальному закладі. Такий підхід вимагає постійного вдосконалення й осучаснення цілей і змісту діяльності педагога позашкільного навчального закладу, переходу від сталих стереотипів до сучасних форм організації освітньо-виховної роботи, що зорієнтована на особистість дитини та враховує її можливості, інтереси, нахили, психофізичні особливості, стан здоров'я.

Підвищення рівня професійної компетентності педагога позашкільного навчального закладу забезпечується організаційно-методичним і навчально-методичним напрямками його професійно-творчої діяльності, результатом якої є не лише удосконалення навчально-виховного процесу в дитячому творчому об'єднанні, а й у закладі взагалі.

Системоформувального значення на сучасному етапі розвитку позашкільної освіти набуває розроблення загальносистемних вимог до формування професійної компетентності педагогів, їх особистісних якостей із урахуванням специфіки профільної, психологічної, методичної й інноваційної діяльності.

За нашим висновком, можливість вирішення проблеми формування професійної компетентності й особистісних якостей педагога позашкільного навчального закладу забезпечується активізацією співпраці науковців і практиків щодо більш детальних наукових досліджень; оновлення змісту, форм, методик і технологій позашкільної освіти; удосконалення методологічного й методичного забезпечення відповідно до напрямів позашкільної освіти.

Надалі дослідження проблеми може здійснюватися в напрямі розроблення теоретико-методичних засад формування професійної компетентності педагога позашкільного навчального закладу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицький В. В. Про стан і перспективи розвитку позашкільної освіти. / В. В. Вербицький, З. М. Рудакова // Позашкільна освіта: історичні

- поступи та здобутки : Зб. матеріалів Всеукраїнської педагогічної конференції, (Київ, 2-3 грудня 2008 р.) / за заг. ред. доктора педагогічних наук В. В. Вербицького] – К. : АБЕРС, 2008. – 308 с.
2. Карпова Л. Г. Сутність професіоналізму вчителя / Л. Г. Карпова // Нива знань: науково-методичний альманах. – Дніпропетровськ : Промінь, 2002. – № 3. – С. 70 – 72.
  3. Тихенко Л. В. Самоосвітня діяльність педагогів позашкільних навчальних закладів / Л. В. Тихенко. // Імідж сучасного педагога : науково-практичний освітньо-популярний журнал, 2011. – № 8 – 9 (117 – 18) – С. 103 – 105.

ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ КЕРІВНИКІВ ГУРТКІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО НАПРЯМУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ВИХОВАНЦІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ГУРТКУ СПОРТИВНО-ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Сучасний стан розвитку суспільства, науково-технічні досягнення вимагають переосмислення основних цілей і завдань вітчизняної педагогіки, основних вимог до практичної підготовки дітей та учнівської молоді до життя в умовах постіндустріального суспільства, що забезпечується використанням ширшого спектру їх творчих здібностей, розвитку індивідуальних якостей.

Розв'язання таких завдань можливе за умови урахування освітньою системою держави не лише сьогоденних потреб і можливостей виробничих і соціальних технологій, а й їх змін у майбутньому. Завдання підготовки дітей та учнівської молоді до засвоєння нової науково-технічної інформації; навчання самостійного мислення, ініціативної творчої діяльності вимагає особливої уваги і спеціального педагогічного впливу. Діяльність позашкільних навчальних закладів забезпечує надання знань, формування вмінь і навичок за обраними вихованцями напрямками діяльності, створює психолого-педагогічні умови для їх самореалізації, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, особистісних якостей відповідно до задатків і запитів; здійснює підготовку до майбутньої активної професійної діяльності засобами позашкільної освіти.

Фундаментальні положення психолого-педагогічної науки, розроблені в наукових працях І. Беха, А. Вербицького, Б. Кобзаря, І. Мельникової, Г. Пустовіта, В. Рибалки, О. Савченко, О. Сухомлинської, Т. Суценок та практичні рекомендації організаторів позашкільної освіти Л. Ковбасенко, Л. Павлової, є основою в розробленні системи роботи позашкільних навчальних закладів за спортивно-технічним профілем.

Концептуальні основи позашкільної освіти та виховання висвітлені в наукових працях В. Вербицького, В. Мачуського, Г. Пустовіта, В.В.Рибалки, Т. Сущенко, А. Тихенко.

Одним із важливих засобів розвитку творчих здібностей є технічна творчість, що забезпечує формування стійкого інтересу до техніки та розвиток технічного мислення. Підвищенню ефективності технічної творчості як педагогічного процесу; педагогічного осмислення цілей, структури, змісту і методів розвитку технічної творчості, особистості присвячено роботи О. Коберніка, Г. Кондратюка, М. Косіюка, Г. Шевченка, В. Мадзігона, А. Тарари. Розвиток творчого мислення та творчої діяльності у вільний від навчання в школі час досліджували О. Белошицький, А. Тихенко.

Аналіз наукових досліджень з проблеми дає підстави стверджувати про те, що *дитяча технічна творчість* є спрямований на ознайомлення зі світом техніки, виявлення та розвиток творчих здібностей від діяльності, один з ефективних засобів виховання та політехнічної освіти в процесі створення матеріальних об'єктів з ознаками корисності й новизни.

Вимоги науково-технічного прогресу до творчої підготовки особистості передбачають перегляд змісту, осучаснення форм і методів, що забезпечують оволодіння вміннями і навичками продуктивної діяльності (виготовлення моделей, приладів, пристроїв). Створення нових об'єктів, розроблення планів щодо втілення ідей можливе за умови володіння базовими знаннями з обраного виду діяльності.

У контексті зазначеного визначення пріоритетів у навчально-творчій, роботі з вихованцями за науково-технічним напрямом важливим є створення умов для формування в них умінь і навичок практичної діяльності за обраним напрямом, набуття досвіду взаємодії в навчально-виховному процесу, що забезпечує розв'язання навчальних завдань під час створення авіаційних моделей.

Для розв'язання зазначених проблем необхідним є постійне вдосконалення системи роботи дитячого творчого об'єднання, забезпечення сприятливих умов для розвитку й соціалізації особистості, самореалізації та самовизначення з майбутньою професією.

Важливою вимогою до роботи гуртка є *технологічність* навчально-виховного процесу:

- структурованість – навчально-організаційна різнорівневість (рівні: I-й – ознайомлювальний, II-й – базова профільна підготовка, III-й – профорієнтація; наступність – логічність і послідовність навчання за роками, організаційними рівнями, напрямками діяльності;
- сформованість методичної бази – достатність методичного забезпечення;
- відтворюваність – можливість організації в інших навчальних закладах;
- контрольованість – спланованість педагогічного моніторингу за особистісним розвитком вихованців, що здійснюється керівником гуртка).

Забезпечення ефективності навчально-творчої діяльності вихованців гуртка будується педагогом на сучасних підходах, що враховують психологічний, фізичний, віковий, освітній, соціальний, культурний розвиток особистості; вимагає відбору принципів, урізноманітнення методів, організаційних форм роботи для забезпечення індивідуальних можливостей вихованців, їх інтересів і ціннісних орієнтацій. Зазначене вимагає підсилення практичної складової заняття гуртка, спрямованої не лише на формування у

вихованців практичних умінь і навичок, а й використання набутих знань для вирішення проблем у навчанні та подальшій життєдіяльності.

Організаційно-технологічні засади розроблення системи навчально-творчої діяльності характеризуються варіативністю вибору принципів і підходів до організації навчання вихованців в гуртку; визначенням його основних і проміжних етапів; напрямів колективної, групової та індивідуальної роботи.

Необхідно зробити акцент на тому, що всі компоненти такої роботи формуються відповідно до діяльності за спортивно-технічним профілем, що залежить від його комплексності, особливостей практичної діяльності. Серед функцій діяльності гуртка педагогом виокремлено особистісно спрямовану (мотивуюча, креативна, сприяюча усвідомленню) та навчальну (пізнавально-практична). Тому педагогом розробляються навчальні проекти, практичні завдання для вихованців з кожної теми програми.

Важливим аспектом розроблення системи роботи в гуртку стало виявлення закономірностей та особливостей її організації з урахуванням потреб і запитів сучасного суспільства у вихованні дітей та учнівської молоді.

Педагогом здійснюється оволодіння інноваційними методами та прийомами навчально-виховної роботи, їх творче використання; пошук нових, більш раціональних й ефективних, форм і методів організації навчального процесу. Використання інноваційних ІКТ (інтернету, мультимедійних презентацій занять, відео-, аудіоматеріали, програм Corel, Solid) дає можливість залучення вихованців до навчального процесу, сприяє засвоєнню ними навчального матеріалу, підтримує інтерес до пізнавальної діяльності.

Для роботи з вихованцями керівником гуртка здійснено відбір загальнодидактичних принципів і принципів для формування технічної творчості, що забезпечують високу якість навчально-виховного процесу в гуртку. Принцип науковості використовується педагогом для опанування вихованцями науковими знаннями, технічною і технологічною термінологією, історією технічних явищ і законів, методами їх дослідження й упровадження у виробництво; навчання розуміти технічні явища; ознайомлення з технологією виготовлення різноманітних авіамоделей. Принцип зв'язку теорії з практикою – співвідношення теорії і практики в процесі навчання – сприяє оволодінню змістом науково-технічних знань, навчає застосовувати їх в практичній роботі. Принцип поєднання теоретичного навчання з практичною діяльністю – практична діяльність вихованців ґрунтується на системі загальних і технічних знань, знаннях про технологічні процеси (за обраним профілем).

Досвід практичної діяльності дає підстави для твердження про те, що навчальний матеріал за своїм обсягом і науковою глибиною має відповідати пізнавальним можливостям вихованців, а практичні завдання – визначатися рівнем попередньої підготовленості та фізичних можливостей вихованців. Для визначення рівня підготовки вихованців педагог дає таке просте завдання: відміряти на клаптику деревини відрізок 10 см (50% вихованців починають відміряти не з відмітки «0 см», а з відмітки «1 см»).

Використання активних методів і прийомів навчання, урахування індивідуальних пізнавальних можливостей, диференціація у відборі практичних завдань, раціональне дозування навчального матеріалу, чергування навчальної діяльності і відпочинку, системність і послідовність в

навчанні технології є необхідними умовами ефективно організації кожного навчального завдання.

Навчання в гуртку, яке полягає у вивченні навчального матеріалу послідовно, що відбиває логіку технічних наук, хід технологічного процесу, закономірності формування технологічних умінь, має бути педагогічно керованим. Вивчення нового матеріалу будується на основі засвоєння окремих тем і розділів навчальної програми з поступовим ускладненням практичної роботи вихованців, свідомості й активності під час її виконання, що полягає в розумінні конкретних цілей навчальної та творчої діяльності, осмисленні досліджуваних явищ і даних, умінні застосовувати знання у практичній діяльності. Активність в навчанні – прагнення до оволодіння знаннями, практичними вміннями й навичками – розвиває самостійність у навчальній і трудовій діяльності; навчає плануванню власної діяльності і її самоконтролю, правильній організації робочого місця.

Педагогом використовується принцип міцності засвоєння вихованцями техніко-технологічних знань, умінь і навичок для закріплення засвоєних знань, тривалого збереження технологічних умінь і навичок у пам'яті та їх використання для розв'язання технічних завдань, повторення навчального матеріалу. Для цього використовуються різноманітні групові інтерактивні методи навчання (робота в парах, трійках, малих групах; методи «Акваріум», «Карусель» тощо), фронтальні форми роботи («Велике коло», «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Аналіз проблеми»).

Використання принципу наочності полягає в побудові навчального процесу з опорою на чуттєво-практичний досвід вихованців, безпосереднє сприйняття технічних пристроїв і технічних явищ або їх моделей, макетів, а також образів у вигляді реальних (малюнок, фотографія, плакат, постер) і умовних (креслення, ескіз, схема) зображень. Демонстрація педагогом робочих прийомів і трудових рухів під час інструктування щодо виконання практичних робіт, використання в процесі навчання різноманітних засобів наочності (натуральні об'єкти, моделі, постери тощо) і, навіть, правильне поєднання слів і образу педагогом забезпечує активізацію навчальної діяльності вихованців.

У роботі гуртка використовується принцип *виховного* характеру технічної творчості. Сучасні концепції навчання орієнтують навчальний процес на виховання дітей та учнівської молоді на засадах загальнолюдських і національних цінностей. Тому зміст навчального матеріалу, процес навчання, його організація спрямовуються керівником гуртка на гармонійний розвиток особистості вихованця, формування високих моральних рис, які мають стати основою життєвих орієнтирів і соціальної поведінки. Реалізація такого принципу забезпечується в процесі застосування інтерактивних технологій навчання що сприяє розвитку навичок критичного мислення та пізнавальних інтересів вихованців. На заняттях із використанням зазначених технологій, вихованці почуваються впевнено, вільно висловлюють свої думки і спокійно приймають зауваження. В атмосфері довіри й взаємодопомоги легко здійснюються маленькі відкриття, усвідомлюється важливість здобутих знань. Саме за таких умов можливе виховання особистості, підготовленої до майбутнього, у якому необхідно розв'язувати проблеми та приймати рішення.

Усі вищезазначені принципи, що використовуються педагогом у процесі формування технічної творчості під час навчання в гуртку, є цілісною системою, що лежить в основі його діяльності і визначають зміст, методи і форми організації навчальної, пізнавальної, творчої діяльності вихованців.

Важливість та особливості технічної творчої діяльності вихованців у гуртку «Авіамоделювання», специфіка формування технічних понять вимагає від педагога застосування різноманітних методів навчання, висвітлених у науково-педагогічній і методичній літературі. Їх кількість досить велика, що зумовлює значні труднощі для керівника гуртка у їх твиборі. Науковцями наголошується, що формування технічної творчості вихованців – це педагогічно організований навчально-виховний процес, що підпорядковується загальнодидактичним і спеціальним принципам, вимагає використання загальнодидактичних і спеціальних методів навчання, які спрямовані в основному на творчий процес під час навчальної, пізнавальної, освітньої діяльності вихованців (подолання інертності мислення, подолання психологічного бар'єру стереотипного мислення, стимулювання технічної – створення ситуації змагань та успіху; створення утруднень у процесі розумової та практичної діяльності, трудової діяльності тощо).

Аналіз психолого-педагогічної літератури, досвід роботи сприяв визначенню загальнодидактичних і спеціальних методів, що забезпечують формуванню технічної творчості вихованців на заняттях спортивно-технічного гуртка. Серед методів роботи з вихованцями найбільш часто педагогом використовуються такі, що забезпечують формування їх знань, умінь і навичок практичної діяльності для досягнення мети та реалізації завдань, визначених навчальною програмою гуртка, а саме: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, пошуковий, дослідницький, пошукова ситуація.

Пояснювально-ілюстративний метод використовується не лише для повідомлення, а й обґрунтування необхідності використання знань у подальшій практичній діяльності (бесіди і розповіді; екскурсії до військових частин, об'єктів промисловості, що розташовані в місті тощо). Розроблення засобів наочності за участі вихованців другого і третього року навчання (схеми, креслення, графіки, таблиці, плакати; демонстрація авіамоделей, відеофільмів, мультимедійних презентацій) не лише забезпечують засвоєння знань, умінь, навичок практичної діяльності на заняттях, а й навчають їх використанню під час участі в конкурсах, виставках, змаганнях, фестивалях різних організаційних рівнів, розв'язанні проблем у повсякденній життєдіяльності.

Репродуктивний метод є важливим для формування технічної творчості вихованців на різних етапах навчання (робота з технічною літературою; інструктаж; маніпулятивні; збирання виробів за зразком; виготовлення по пам'яті; збирання об'єкта за кресленням тощо).

Проблемний – створення пошукових ситуацій розвиває активність, самостійність, творчі здібності вихованців. Педагогом розроблені такі завдання з поглиблення вивчення основ аеродинаміки, матеріалознавства; оволодіння основами проектування та конструювання, технологією обробки різних матеріалів і навичками самостійної роботи на станках та обладнанні; вільне володіння прийомами розв'язання конструкторсько-технологічних задач і роботи на комп'ютері. Під час застосування проблемного викладу навчального матеріалу педагог допомагає вихованцям виявляти способи дослідження й розв'язання навчального завдання. Він використовується на етапі, коли вихованці ще не можуть самостійно виконувати практичні завдання. Проблемна ситуація, сформульована педагогом (пошуковий метод), навчає вихованців самостійно знаходити способи вирішення навчальної проблеми. Наприклад, ознайомлення з конструкцією літального апарата,

призначенням вузлів, деталей, моделей літаків, їх аеродинамічними характеристиками.

Спосіб, що потребує глибоких знань, досвіду їх застосування в практичній діяльності (дослідницький метод – спостереження, аналіз, конкретизація, узагальнення, експеримент, аналогія тощо) використовується педагогом для навчання вихованців гуртка самостійного формулювання проблеми та знаходження шляхів і способів її вирішення. Наприклад, як збільшити аеродинамічну якість літальних апаратів, тривалість і дальність їх польоту. Усі авіамоделі виготовляються за ескізами та кресленнями. Здійснюються розрахунки площі крила, стабілізатора, перерізів деталей, маси моделі з використанням мікрокалькулятора або персонального комп'ютера. Значну увагу в роботі з вихованцями приділяється набуттю практичних навичок роботи на комп'ютері для розв'язання конструкторських задач.

Навчання конструюванню здійснюється під час теоретичної і практичної частини занять. На заняттях гуртка педагогом використовуються такі методи навчання конструюванню, як маніпулятивне конструювання (під час занять за темами: «Конструктор літаків С.І.Сікорський», «Гідролітаки і літальні човни. Конструктор гідролітаків Д.П. Григорович»); застосування технічної документації зі скороченими даними під час вивчення тем про кінематику прибирання та випускання шасі, регулювання двигуна, прибирання та випускання щитків, закрилків, скидання парашутів; ознайомлення з вимогами до конструкції оперення, розміщення та кріплення, навішування руля висоти, качалки, кути відхилень; розв'язання творчих завдань: творчі завдання локального характеру: знайти в літературі або в Інтернеті цікаві факти щодо завданої теми); уявний експеримент; пошук і виявлення несправностей; вправи на виявлення попередньо прогнозованих нераціональних і неоптимальних варіантів розв'язку технічного завдання (наприклад, чому не можна використовувати клей ПВА для обтягування каркасу літака синтетичними плівками), виявлення їх причин.

Зміст навчального матеріалу впливає на форми організації навчальної діяльності вихованців на занятті. Педагогом використовуються такі форми роботи, як індивідуальна, парна, групова, колективна.

Для індивідуальної роботи керівником гуртка розроблені навчальні завдання для самостійного виконання вихованцем, а саме: тестові завдання для перевірки знань теоретичного матеріалу, знаходження додаткової інформації в бібліотеці, системі Інтернет; розроблення креслень, схем й ескізів моделей тощо. Окрім того, раціональним є використання форм і методів індивідуальної роботи з вихованцями під час підготовки до науково-технічних конкурсів, виставок, змагань, що поводяться в закладі, місті, області, Україні.

Педагог безпосередньо чи опосередковано надає допомогу, якщо є в ній потреба, особливо під час практичної роботи вихованців. Особливе місце у практичній роботі надається льотним випробуванням авіамоделей, тренувальних запусків та участі в змаганнях. Керівник гуртка працює над розвитком творчих здібностей вихованців, організовує конкурси та захисти навчальних, соціальних, творчих проектів: «Розробка моделі „Літаюче крило“», «Розробка БоЛА» та інших безпілотних літаючих апаратів тощо.

Робота в парах використовуються, щоб виконати частину спільного завдання. Робота в парах надає можливість обмінятися ідеями, дійти спільної думки, висловити перед іншими. Співпраця в парах готує для подальшої роботи в групах, забезпечує взаємодію між вихованцями. Необхідним є

врахування психологічної складової роботи в парі: максимальний час – 10 – 15 хвилин.

Рис. 1. Методико-технологічна модель організації роботи гуртка спортивно-технічного профілю

Якщо час роботи довший, то ефективність роботи значно знижується. Для вирішення такої проблеми використовується робота в динамічних парах. Завданнями для роботи в парах є виконання практичної роботи підвищеної складності. Парна робота вимагає обміну думками і дозволяє швидко виконувати завдання, які в звичайних умовах є часомісткими або неможливими (обговорити навчальне завдання; визначити його мету, завдання, алгоритм дій; презентувати інформацію про результати; визначити помилки та способи їх усунення тощо).

Під час групової роботи на занятті педагогом формуються кілька груп залежно від навчальних досягнень та індивідуальних особливостей вихованців. До роботи в групі залучаються вихованці з різним рівнем знань (можливість допомагати один одному), але враховуються соціально-психологічні фактори (не залучаються до однієї групи ті, хто негативно ставиться один до одного). Після ознайомлення із завданням групою обирається лідер, який володіє організаторськими здібностями, має більш глибокі знання та досвід практичної діяльності. Важливим є розроблення таких завдань, що надають можливість керівнику гуртка оцінити роботу кожного члена групи після їх виконання (вимірювання розмірів деталей, застосування приладів обробки заготовок для подальшого їх використання при виготовленні авіамоделей).

Успішному їх виконанню сприяють інтерактивні вправи «Робота в парах», «Робота в трійках», «Робота в малих групах», «Змінювані трійки», « $2+2=4$ », «Карусель», «Акваріум».

Колективна форма роботи передбачає спілкування, взаємодію вихованців для досягнення спільної мети. Під час такої роботи педагогом здійснюється розподіл функцій, обов'язків, що враховують інтереси, здібності кожного вихованця. Необхідними для такої роботи є не лише атмосфера співпраці й допомоги, а й взаємоконтроль і відповідальність кожного перед колективом (обговорення технічних проблем, пошук оптимальних засобів, шляхів для їх подолання; вироблення деталей до літаків, складання елементів моделі, що складно виконувати індивідуально).

Педагогом використовуються інтерактивні вправи «Велике коло», «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм», «Мозаїка», «Аналіз дилеми (проблеми)», що забезпечує активізацію навчальної, пізнавальної, творчої діяльності вихованців.

Аналіз наукової літератури з проблеми формування технічної творчості вихованців у процесі навчання в гуртку спортивно-технічного напрямку, матеріалів досвіду роботи позашкільних навчальних закладів, досвід власної педагогічної діяльності дав можливість розроблення методико-технологічної моделі організації роботи гуртка «Авіамоделювання» (рис. 1).

Аналіз наукових досліджень з проблеми формування технічної творчості і досвід практичної діяльності за науково-технічним напрямком дозволяє стверджувати, що педагогічними, методичними й організаційно-технологічними особливостями роботи гуртка спортивно-технічного профілю є:

- структурованість відповідно до мети і завдань навчально-творчої діяльності дітей в гуртку;
- спрямованість змісту на підвищення ефективності навчально-творчої і освітньо-виховної роботи.

Зазначене включає такі напрями роботи керівника гуртка:

- розроблення змісту занять відповідно до навчальної програми (організаційно-педагогічне проектування);
- формування організаційно-педагогічної моделі (організаційно-педагогічне моделювання);
- підготовка методичних матеріалів: планів, конспектів, сценаріїв виховних заходів, інших розробок (методико-технологічне забезпечення);
- узагальнення матеріалів власного педагогічного досвіду (підготовка методичних посібників, збірників) тощо.

До складової професійної діяльності педагога належать:

- педагогічне керування – використання педагогічних технологій, форм і методів роботи, що відповідають запитам і потребам вихованців гуртка, для організації навчально-виховного процесу в гуртку;
- інформаційно-іміджева робота – висвітлення результатів діяльності педагога і його вихованців на шпальтах газет, сайтах відділу освіти та міської ради;
- навчально-методична робота – самоосвітня діяльність педагога, ознайомлення й упровадження наукових ідей, перспективного педагогічного досвіду в практику роботи;
- організаційно-методична робота – організація та проведення методико-педагогічних заходів (семінари-практикуми, майстер-класи, творчі майстерні тощо) для керівників гуртків науково-технічного напрямку позашкільної освіти.

Рис. 2. Модель розв'язання практичних навчальних завдань

Зазначені особливості гуртка сприяли розробленню змісту освітньої, навчальної, творчої діяльності вихованців, що здійснюється з метою формування технічної творчості вихованців. Зважаючи на важливість її практичної складової, діяльність керівника гуртка спрямовується на створення умов для оволодіння вихованцями уміннями і навичками розв'язувати практичні навчальні завдання (рис. 2).

Урахування зазначених компонентів під час розроблення навчальних занять не лише покращує їх зміст, а й забезпечує якість процесу формування технічної творчості вихованців, сприяє переходу від початкових форм технічної творчості до винахідництва та раціоналізаторства, розв'язує проблеми педагогічного управління процесом навчання в гуртку.

Аналіз літератури з проблеми та досвід педагогічної діяльності дозволив виявити *етапи* творчої діяльності з розроблення технічного об'єкта. Зазначимо, що їх визначення виділення є умовним оскільки процес творчості залежить від багатьох умов (креативність педагога і вихованців, матеріально-технічна база гуртка, морально-психологічний клімат тощо).

Виділення етапів його розроблення базувалося на урахуванні методичної складової технічної творчості (форми, методи, засоби розвитку технічної творчості на кожному з етапів; їх послідовність, формування якостей творчої особистості).

На першому етапі педагогом створюється проблемна ситуація, що умотивовує вихованців до творчої технічної діяльності (наприклад, створення вільнолітаючих моделей чемпіонатних конструкцій або радіокерованої авіамоделі, спортивної моделі ракети, експериментальної літаючої авіамоделі). Керівник гуртка підбирає початковий матеріал, форми і методи роботи, засоби їх реалізації, ознайомлює з проблемою, разом із вихованцями виявляє шляхи її вирішення. У процесі виконання практичних завдань вихованці мають труднощі з втіленням ідей, використанням інструментів і приладів. Керівник гуртка допомагає долати такі труднощі.

На другому етапі педагогом конкретизується ідея створення технічного об'єкта (моделі літака) – забезпечення вихованців потрібною інформацією: надається техніко-конструкторське завдання, що полягає у визначенні функціонального призначення авіамоделі в умовах експлуатації, ознайомленні з будовою та принципами дії тощо. Кожен вихованець будує модель за індивідуальним проектом. Робота над моделлю іноді може тривати протягом тривалого часу і передбачає поетапне виконання робіт для досягнення очікуваних результатів. Уся робота має творчий і науково-дослідницький характер.

На третьому етапі розробляється творче технічне завдання. Вихованці визначають засоби його вирішення, особливості майбутнього пристрою (види вузлів і деталей, їх кількість і основні функції, приблизні розміри та габарити

виробу. На цьому етапі формуються технічні вимоги до виробу (технічна характеристика), визначаються умови роботи пристрою: естетичні, ергономічні особливості та безпечність його експлуатації. Для ознайомлення педагогом використовуються описова, графічна інформація, виріб чи його макет. Для вирішення завдання керівником гуртка використовуються різні форми роботи (евристична бесіда, мозковий штурм, метод фокальних об'єктів тощо). Вихованці працюють над ескізами робочих креслень на посильному для них рівні. Педагог здійснює індивідуальну роботу; організовує роботу в парах, групах, усього колективу.

На четвертому етапі відбувається презентація і захист ідей, проектів. Для визначення кращих ураховуються оригінальність і грамотність конструктивного рішення, технологічність розроблення технічного виробу, можливість його виготовлення на існуючій матеріально-технічній базі; підбір і дешевизна матеріалів, дотримання принципів і правил конструювання, використання деталей, вузлів, низька матеріаломісткість тощо; застосування знань, творчий підхід до розв'язання завдання.

На п'ятому етапі здійснюється підготовка та виготовлення виробу технічного об'єкта. Педагогом здійснюється педагогічне і технічне керування діяльністю вихованців на цьому етапі, кінцевим результатом якого є випробування виробу.

Такий підхід до організації навчальної діяльності вихованців забезпечує формування не лише технічних знань і

вмінь, а й способів діяльності, навчає використовувати знання й уміння для розв'язання життєвих ситуацій, пов'язаних із технічною творчістю.

Але загальновідомо, що формування технічної творчості є комплексний процес, складовою якого є виховання гармонійно розвиненої духовно багатой особистості з національними рисами її характеру.

Підвищення професійно-творчого рівня педагога передбачає участь в роботі методичних об'єднань керівників гуртків технічного напрямку міського та обласного рівнів, де є можливість поспілкуватись з колегами-професіоналами та науковими співробітниками, обмінятися досвідом з виконання певних технічних або технологічних завдань та досвідом навчально-виховної роботи. Не менш важливою основою для підвищення кваліфікації керівника гуртка є робота рекомендованою літературою, фото- і відео матеріалами з Інтернет ресурсів, які дають змогу побачити процес виготовлення приладу та його кінцевий результат.

Вагомим показником професійної майстерності керівника гурткової роботи є отримані нагороди Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю за якісну підготовку команди до обласних і Всеукраїнських змагань з авіамодельного спорту (вільнолітаючі моделі) серед школярів і грамоти за призові місця в обласному конкурсі на кращий методичний матеріал.

Велику увагу педагог надає виховній складовій навчального процесу. Національно-патріотичне виховання в гуртку спрямоване на виконання завдань, визначених Концепцією національно-патріотичного

виховання дітей та молоді (Наказ Міністерства освіти і науки України від 16. 06. 2015 р. № 641).

Тому серед пріоритетів у роботі гуртка – національно-патріотичне виховання, що відповідає нагальним вимогам і викликам суспільства, є запорукою формування таких особистісних якостей, як толерантність, виваженість, відповідальність, патріотична свідомість, почуття любові до Батьківщини.

З цією метою проводяться спільні заходи з Охтирською громадською організацією ветеранів військової служби «Маю честь» (спільне проведення науково-практичної конференції, присвяченої Всесвітньому Дню Авіації і Космонавтики, організація виставок авіаційно-ракетної техніки, показові запуски авіа- та ракетомоделей), з авіаційно-технічним спортивним клубом

«Крила» (спільне проведення відкритих міських змагань з ракетомодельного спорту), зустрічі з провідними авіамоделістами, військовими льотчиками-випробовувачами, студентами Харківського Національного авіаційного університету. Під час літнього оздоровлення здійснюється екскурсійна діяльність, організовуються виховні та спортивні заходи з в/ч А-0563 (ознайомлення вихованців з військовою технікою, з будовою

табельної зброї, стрільба в оптичному тирі, ознайомлення з прийомами рукопашного бою, самооборони, орієнтуванню на місцевості тощо).

Заняття в гуртку сприяють вихованню любові до України, розумінню її місця як авіаційної і космічної держави у світовому співтоваристві, громадянському самоствердженню.

Серед факторів, що впливають на процес виховання та розвиток дітей та учнівської молоді, особливе місце посідає сім'я, оскільки саме в ній закладаються норми, принципи та орієнтири, які впливають на особистість. Для загального уявлення про стосунки в сім'ї вихованця гуртка, керівник гуртка проводить з батьками батьківські збори, індивідуальні бесіди та анкетування. Важливим чинником оптимізації навчально-виховної роботи в гуртку є залучення батьків і членів родин вихованців до організації та проведення навчально-виховних заходів. Співпраця з батьками допомагає спрямовувати зусилля батьків на розвиток творчого потенціалу дитини та своєчасне підтримання її бажання до саморозвитку та самовдосконалення. Проводяться такі заходи, як Дні відкритих дверей (запрошення батьків на заняття дітей), «Ярмарок професій», «Долаємо проблеми разом». У гуртку є «Скринька пропозицій, зауважень і побажань».

Такі форми роботи сприяють формуванню в батьків вихованців упевненості в собі, вміння бути витриманими, спокійними і тактовними під час спілкування з дітьми, а також розумінню інших. Для формування батьківського колективу важливими є участь батьків у проведенні майстер-класів, відвідування виставок і конкурсів за участі вихованців, їх батьків у

різноманітних виховних заходах, надання допомоги у придбанні матеріалів для експонатів.

Ефективними є такі форми роботи, як дні здоров'я – засіб активного сімейного відпочинку та формування навичок здорового способу життя «У здоровому тілі – здоровий дух», «Ми здорове покоління», «Здорово бути здоровим». Зустрічі творчих поколінь, свята за народним календарем, родинні свята, дні сімейних добрих справ, дні здоров'я та активного сімейного відпочинку надають навчально-виховному процесу позитивного емоційного забарвлення, сприяють установленню більш тісних стосунків між дітьми та їхніми батьками, формуванню культури родинного дозвілля, створенню сприятливого психологічного клімату як у гуртку, так і в позашкільному навчальному закладі в цілому.

Усе це допомагає налагодити доброзичливі взаємні стосунки, скоригувати недоліки у вихованні дітей, переконати в необхідності змін методів впливу на дитину, обговорити питання, що потребують особливої уваги. Стосовно вирішення таких питань неабияку допомогу надає педагогу практичний психолог закладу.

Багато колишніх вихованців гуртка пов'язали своє життя та професійну діяльність із авіацією. Після навчання в гуртку авіамоделювання вихованці вирішили продовжити навчання у вищих навчальних закладах України за напрямом.

На сьогодні багато колишніх гуртківців є студентами Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського (колишнього ХАІ); Державного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» ім. І. Г. Харитоненка; Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба.

Отже, усе вищезазначене дає підстави для твердження про те, що в системі роботи педагога за науково-технічним напрямом позашкільної освіти важливим є збагачення змісту, осучаснення форм і методів роботи навчальної, пізнавальної, творчої діяльності засобами інноваційних педагогічних технологій, що дає змогу розширювати знання й уявлення вихованців, підвищувати їх мотиваційну спрямованість на навчально-творчу діяльність; сприяє розширенню сфери навчально-творчої взаємодії; формує в них практичні вміння і навички розв'язання навчально-творчих завдань за обраним профілем позашкільної освіти – має стати визначальним у справі формування технічної компетентності у вихованців гуртка предметно-технічного профілю.

Досвід роботи може бути використаний для організації роботи творчих дитячих об'єднань позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів за науково-технічним напрямом позашкільної освіти, а також для розроблення навчальних курсів із проблем організації виховної роботи з дітьми та учнівською молоддю, для студентів вищих педагогічних навчальних закладів (I-II рівнів акредитації), педагогів загальноосвітніх шкіл і практичних психологів – слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховний процес в осягнутих глибинах / І. Д. Бех // Шкільний світ. – 2014. – №5. – С. 4–41
2. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності : Наук. видання. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
3. Бех І. Д. Педагог у контексті морального перетворювача вихованця / І. Д. Бех // Матеріали міжнародної науково-практ. конференції «Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів», 25–27 лютого 2013 р. м. Київ / За ред.. І. Д. Беґа, С. Л. Дахнова, С. Г. Мартової, В. В. Мачуського. – К. : Гранма, – 255 с.
4. Биковська О. В. Стратегічні напрями позашкільної освіти / О. В. Биковська / Позашкільна освіта: стратегії, інновації, практика: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 21–23 травня 2009 р. / Міністерство освіти і науки України, Національний еколого-натуралістичний центр [та ін.] – Суми : ПП «Рудень С. І.» – 2009. – С. 164–168.
5. Вербицький В. В. Про стан і перспективи розвитку позашкільної освіти. Позашкільна освіта: історичні поступи та здобутки : зб. матеріалів Всеукр. пед. конф., Київ, 2–3 грудня 2008 р. / В. В. Вербицький // [за заг. ред. В. В. Вербицького] – К. : АБЕРС, 2008. – 308 с.
6. Ворожейкіна О. М. 100 цікавих ідей для проведення уроку / Олена Миколаївна Ворожейкіна. – Х. : Основа, 2011. – 255 с.;
7. Гавлітіна, Т. Духовно-моральний розвиток особистості в позашкільному закладі / Т. Гавлітіна, З. Чикалюк // Позакл. час. – 2005. – № 3-4. – С. 35 – 37.
8. Гавлітіна, Т. Інноваційні технології позашкільного педагогічного процесу / Т. Гавлітіна // Позакл. час. – 2005. – № 3-4. – С. 30 – 34.
9. Ганнусенко, Н. І. Позашкільна освіта: трансформація функцій / Н. І. Ганнусенко // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 3-4. – С. 87 – 95.
10. Галіцина Л. Банк інноваційних технологій / Людмила Галіцина. – К. : Шк. Світ, 2012. – 104 с.;
11. Галіцина Л. Педагогічна майстерність. Практикум / Людмила Галіцина. – К. : Шк. Світ, 2012. – 120 с.;
12. Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки / А. О. Гін. – Х. : Ранок, 2007. – 176 с.
13. Жестерьев, С. Психолого-педагогічний супровід освітнього процесу в позашкільних закладах / С. Жестерьев // Рід. шк. – 2006. – № 8. – С. 15 – 17.
14. Жук Ю. О. Роль засобів навчання у формуванні навчального середовища / Ю. О. Жук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К. : ІЗМН. 1998. – Вип. 22. – С. 106–112.
15. Інноваційні технології навчання від А до Я / упор. Валентина Волканова. – К. : Шк. Світ, 2011. – 96 с.;

16. Король А. Традиційні та нетрадиційні методи навчання у розвитку творчої особистості / А.Король // Рідна школа. – 2000. – №12. –10-12 с.
17. Короткова, Н. Позашкільна педагогіка та її місце в системі неперервної освіти : дебати / Н. Короткова // Позашкілля. – 2010. – № 9. – С. 12 – 14.
18. Курдибаха М. Інтеграція різних видів мистецтва на уроках музики / Мар'яна Курдибаха // Шкільний світ. – 2013. – № 5. – С.1–4
19. Литовченко О. В. Виховання соціально компетентної особистості у позашкільних навчальних закладах / О. В. Литовченко // Позашкільна освіта: стратегія, інновації, практика : зб. ст. міжнар. наук.-практ. конф. – Суми : ВТД «Рудень С. І.», 2009. – С. 26–33.
20. Мосякова, І. Позашкільна освіта – особливо цінний тип освіти / І. Мосякова // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2007. – № 5. – С. 38 – 44.
21. Мосякова, І. Позашкільна освіта – формування системи цінностей / І. Мосякова // Позашкілля. – 2009. – № 5. – С. 8 – 10.
22. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного начального закладу: колективна монографія / В.В.Вербицький, О.В.Литовченко, А.І.Ковбасенко та ін. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 192 с.;
23. Мачуський В. В., Гаврилук В. Ю. Формування творчої активності старшокласників у клубах позашкільних навчальних закладів: Навчально-методичний посібник. – Біла Церква: КОІПОПК, 2006. – 216 с.
24. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. / за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
25. Позашкільна освіта: теоретичні і практичні аспекти розвитку: у 3 кн.: монографія/ за заг. ред. к.п.н. А. В. Тихенко – Суми: Університетська книга, 2013. – Кн.1. – 270 с.
26. Портфоліо вчителя / упоряд. І.М.Рожнятовська. – К. : Шкільний світ, – 128 с.
27. Пустовіт Г. П. Теоретичні засади і методичні підходи до формування творчої особистості в позашкільних навчальних закладах. / Г. П. Пустовіт // Теоретико-методичні основи творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів : зб. матеріалів. наук.-практ. конф. – К., 2006. – Ч. І.– С. 38–69.
28. Пустовіт Г.П., Тихенко А.В. Позашкільна освіта: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи: монографія. – Кн. 2. / Г. П. Пустовіт, А. В.Тихенко – Суми: «Університетська книга», 2008 – 272 с.
29. Садкіна В.І. 101 цікава педагогічна ідея. Як зробити урок / В. І. Садкіна. – Х.: Основа, 2010. – 88 с.;
30. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / уклад. О.Пометун, А.Пироженко. – К. : В.С.К., 2004. – 192 с.
31. Технічне мислення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pedagog.profi.org.ua/ru/node/2014>

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ГУРТКА «РАДІОКОНСТРУЮВАННЯ» В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Зміни в соціальному, політичному й економічному житті України вимагають формування гармонійно розвиненої особистості, здатної до швидкої адаптації в нових умовах розвитку суспільства. Визначне місце в такому процесі належить розробленню системи цілеспрямованої систематичної підготовки дітей та учнівської молоді до активної участі в суспільному житті, виконання соціальних функцій. Зміст такого процесу базується на психологічних, методологічних і методичних аспектах, що досліджувалися вітчизняними і зарубіжними вченими. У їх наукових працях зазначено, що досягнення мети виховання в навчальному закладі забезпечується створенням належних психолого-педагогічних умов (Ю. Бабанський, І. Бех, В. Вербицький, А. Тихенко та ін.).

Розв'язанню проблем навчання і виховання сприяє діяльність позашкільних навчальних закладів. Сучасні підходи до організації роботи позашкільних закладів розроблені в наукових працях І. Бежа, О. Биковської, В. Вербицького, Ю. Гаврилюка, А. Даниленко, А. Калініної, О. Литовченко, А. Малімон, В. Мачуського, Р. Науменко, Т. Окушко, В. Паламарчук, А. Павлової, Г. Пустовіта, В. Редіної, А. Середницької, В. Сисоєвої, Т. Сущенко, А. Тихенко, Г. Толстіхіної.

У ситуації підвищення вимог суспільства до якості освіти, зростання потреби в особистості з творчими якостями актуальним є удосконалення системи роботи з вихованцями позашкільних навчальних закладів, діяльність яких зорієнтована на формування та розвиток знань і вмінь дітей та учнівської молоді відповідно до їх потреб і запитів. Науково-технічний напрям позашкільної освіти набуває особливого значення в сучасному інформаційно-технологічному суспільстві.

Гуртки спрямовують свою діяльність на залучення дітей та учнівської молоді до практичної науково-технічної та дослідницько-експериментальної роботи. Вихованці не лише ознайомлюються та поглиблюють знання зі сфери сучасної техніки й технології, а й розвивають техніко-технологічні вміння і навички, розширюють науковий світогляд, здійснюють підготовку до активної науково-дослідницької роботи, оволодівають сучасною технікою.

Тому значна увага приділяється розширенню досвіду застосування знань у практичній діяльності, роботі з різними матеріалами та інструментами, вихованню культури праці, ціннісного ставлення до думки інших у процесі творчої діяльності в гуртку предметно-технічного профілю – формування технічної компетентності.

Важливими для розв'язання проблеми формування технічної компетентності вихованців гуртків науково-технічного напрямку в позашкільних навчальних закладах є роботи І. Бежа, О. Биковської, В. Моляка, В. Мачуського, Г. Пустовіта, В. Паламарчук.

У їх наукових працях зазначено, що формування в підростаючого покоління нових світоглядних орієнтирів на основі критичного осмислення,

засвоєння й усвідомленого примноження досягнень науки, техніки, культури є пріоритетом діяльності гуртків, студій, інших дитячих творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів.

Технічна творчість як одна з найбільш цікавих форм дозволяє дітям та учнівській молоді сприяє виявленню та розвитку їх творчих здібностей, професійному самовизначенню; навчає орієнтуватися у світі техніки, надає можливість широкого доступу до різноманітної інформації.

У контексті зазначеного робота гуртка спрямована на формування технічної компетентності вихованців, що забезпечується ефективним використанням інноваційних технологій, які визначають особливості, цілі, завдання, зміст, форми, методи, результати навчально-виховної роботи з дітьми та учнівською молоддю (особистісно-орієнтовані, інтеграційні, колективної дії, розвивальні тощо). Їх упровадження сприяє формуванню вмінь і навичок розв'язання навчальних завдань із використанням отриманих знань, навчає їх застосуванню в повсякденному житті.

Тому зміст занять гуртка радіоелектронного конструювання спрямований на оволодіння вихованцями знаннями й уміннями практичної діяльності у сфері техніки і технологій.

У сфері позашкільної освіти розв'язанню такого завдання сприяють такі форми і методи роботи, які забезпечують цілісність, наступність і послідовність у навчально-виховній роботі, формування творчої особистості, становлення її світоглядної самосвідомості, поглиблення знань, розвиток умінь і навичок з обраного виду діяльності. Чільне місце в ній посідає науково-технічна творчість, у процесі якої застосовуються різноманітні форми навчально-виховної, освітньо-пізнавальної, дозвілєво-оздоровлювальної роботи. Серед них виділяються такі форми роботи, як навчальна (гурткова робота, індивідуальні та групові консультації); організаційно-масова (зльоти юних техніків, учнівські конференції, виставки науково-технічної творчості, конкурси творчих робіт); оздоровлювальна (подорожі, походи, профільні табірні зміни).

Діяльність профільного гуртка предметно-технічного напряму характеризується різноманітністю форм проведення занять. Найбільш поширеними є навчально-практичні заняття, заняття-проекти, заняття-вікторини, заняття-виставки, заняття-подорожі, заняття-екскурсії тощо. Вони сприяють проведенню колективної й індивідуальної практичної роботи, здійсненню пошукової й дослідницької роботи з використанням системи Інтернет, у музеї, бібліотеці для розв'язання навчальних завдань для знаходження схем приладів, вибору варіанту та технології виготовлення експонатів на виставку, вибору варіантів оформлення робіт з урахуванням вимог навчальної програми з позашкільної освіти науково-технічного напряму «Радіоелектронне конструювання», рекомендованої Міністерством освіти і науки України (Київ – 2014р.).

Вибір керівником гуртка методичних прийомів організації роботи як сукупності конкретних навчальних ситуацій, що сприяють досягненню визначеної проміжної мети навчання в гуртку предметно-технічного профілю

і виявляють окремі дії педагога і вихованців у процесі їх навчально-творчої діяльності залежить від індивідуальних можливостей гуртківців. Методичні прийоми, що використовуються педагогом є дуже різноманітні: логічні, організаційні, технічні. Логічні прийоми сприяють розвитку мислення вихованців (виявлення суттєвих ознак, подібності й відмінності об'єктів, аналогія, конкретизація, формулювання висновків, узагальнення: вікторини, заліки, конкурси тощо); організаційні прийоми визначають порядок і послідовність навчальної роботи (активізують пам'ять, уяву, мислення, спрямовують увагу, сприйняття й самостійну роботу: інструкції щодо виготовлення електронних схем, технологічні рекомендації щодо процесу виготовлення, зразки готових приладів); технічні прийоми визначають навчально-методичне забезпечення навчального процесу (обладнання, пристрої, аудіо- і візуальні прилади, наочні засоби і матеріали: плакати, схеми, довідники, словники технічних термінів, відео- і фото матеріали тощо).

Серед форм організації підготовки вихованців до практичної роботи, що активізує пізнавально-творчу діяльність, використовуються прийоми формування візуальних умінь і навичок – конспектування; розроблення ескізів, схем і дизайну виробів. У роботі застосовується репродуктивний метод, за допомогою якого вихованці оволодівають прийомами самостійного здобуття знань (робота із спеціальною літературою в кабінеті, бібліотеці, мережі Інтернет). У процесі розв'язання практичних завдань актуальним є евристичний метод, спрямований на залучення вихованців до самостійного опрацювання власних задумів, пошуку шляхів їх вирішення та практичного втілення (під час виготовлення та ремонту приладу або схеми на заняттях гуртка гуртківці можуть знаходити власні оригінальні підходи до розв'язання навчальних завдань).

Для поглиблення інтересу дітей до пізнавальної та творчої діяльності застосовуються дослідницькі прийоми та методи – експерименти з різними видами радіоелементів, визначення характеристик схем промислового виготовлення та схем, виготовлених вихованцями.

Власний практичний досвід дозволяє стверджувати, що використання таких форм і методів роботи сприяє значному поглибленню знань вихованців за обраним профілем навчально-творчої діяльності: радіоелектронне конструювання, його значення для технічної творчості; формуванню технічної компетентності засобами позашкільної освіти, подальшого використання знань і вмінь у повсякденній життєдіяльності.

Для забезпечення якості навчально-виховного процесу на заняттях гуртка використовуються групові й індивідуальні форми роботи.

На заняттях гуртка педагогом використовується фронтально-колективна робота, що сприяє активній участі всіх вихованців у процесі пошуку рішень проблемних питань або пізнавальних завдань. Гуртківці висловлюють і відстоюють власні ідеї щодо їх розв'язання, обґрунтовують, знаходять помилки і варіанти їх усунення (визначення моделей, технічних можливостей щодо їх виготовлення, естетичного оформлення: на сьогодні розробляються варіанти виготовлення котушки Тесла, електронної рулетки).

Групова робота на заняттях гуртка електронного конструювання –

планування, обговорення і виявлення оптимальних способів виконання навчально-творчих завдань, взаємоконтроль і взаємооцінювання – забезпечує вирішення техніко-технологічних проблем.

Ефективність навчально-виховного процесу під час запровадження групових форм роботи забезпечується застосуванням таких інтерактивних технологій навчання, як:

- аналіз творчих робіт вихованців із залученням всіх гуртківців;
- коло пропозицій щодо актуальності та використання експонату, як приладу для господарства;
- обговорення вибору варіантів оформлення експонату та матеріалів для його виготовлення;
- обмін досвідом між вихованцями під час виконання практичного завдання.

Індивідуальна робота з вихованцями, що передбачає самостійне виконання навчального завдання з урахуванням його навчальних можливостей (темпу роботи, рівня підготовки), активізує навчально-пізнавальну діяльність, навчає самостійного пошуку способів виконання визначених педагогом завдань. Безпосередня допомога педагога спрямовує навчальні дії вихованця, створює ситуацію успіху. Така форма роботи використовується в процесі виготовлення складних приладів (двохтональний терменвокс, двохчастотний вологомір, озонатор повітря, контрольний приймач для спортивної радіопеленгації тощо).

Індивідуальна робота є важливою під час підготовки до виставок і змагань з радіоконструювання різних організаційних рівнів.

Виконання різноманітних форм, методів і прийомів індивідуальної роботи забезпечує більш ефективне оволодіння гуртківцями практичними вміннями й навичками виконання творчих робіт, сприяє формуванню суб'єкт-суб'єктивних стосунків у системі «керівник гуртка – вихованець».

Для розвитку системного і логічного мислення, творчої уяви і фантазії вихованців гуртка в системі роботи педагогом широко використовуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології, а саме: інтернет-ресурси, мультимедійні презентації, слайд-шоу, он-лайн заняття, майстер класи.

Заняття гуртка радіоелектронного конструювання ґрунтоване на суб'єкт-суб'єктивній діяльності керівника гуртка і вихованців, що сприяє не лише розвитку в них творчого підходу до розв'язання технічних завдань, а й забезпечує формування стійких умінь і навичок, виховує рішучість і самостійність щодо прийняття важливих рішень, розуміння цілісної картини техніко-технологічного процесу взагалі.

Досвід роботи в гуртку предметно-технічного напрямку дає підстави для твердження про те, що фундаментальною складовою творчої діяльності є технічне мислення, яке забезпечує опосередковані дії з предметами – оперування їх наочними, схематичними, знаково-символічними образами. Така діяльність навчає прогнозувати, шукати способи розв'язання практичних завдань, досягати мети.

Першим етапом формування технічної компетентності як своєрідної ланки між теорією і практикою, необхідного компоненту технічного мислення є оволодіння мовою техніки (технічними поняттями).

Розв'язання такого завдання передбачає роботу з читанням підготовлених і створюваних нових схем, під час виявлення неробочих деталей схеми за допомогою вимірювань, встановлення режимів роботи схем

та окремих вузлів тощо.

Наступний етап – практичний компонент – робота над формуванням умінь використовувати знання в практичній діяльності. Використання таких методів, як підготовчі вправи (формування навичок правильного паяння, формування деталей для монтажу на плату), практичні роботи з виготовлення монтажних плат, складових блоків радіоелектронних схем, інструктажі з техніки безпеки та детального виконання практичної роботи забезпечують розвиток стійких практичних навичок і вмінь, формують особистісні якості (рішучість, самостійність, упевненість у власних силах, уміння співпрацювати), що необхідні для подальшого професійного розвитку.

Творчий компонент як останній етап передбачає обов'язкову перевірку отриманого рішення, виявлення способів усунення недоліків, висунення власних рішень розв'язання проблем. Формування творчого підходу до вирішення завдань є визначальним чинником для формування технічно обізнаної особистості (педагогом надається вихованцями можливість знаходження оригінальних підходів щодо розв'язання практичних завдань, розроблення конструктиву, вибору дизайну виставкових експонатів під час занять, заліків, вікторин).

Організація роботи з формування технічної компетентності в гуртку радіоелектроніки вимагає різних методичних підходів до засвоєння технічних знань та оволодіння навичками практичної діяльності за профілем.

Широко використовуються комплекси методичних підходів, до складу яких входять технологічний, конструктивний і дослідницький.

Цим зумовлюється інтеграція знань зі шкільних предметів, їх поглиблення та можливість використання для виконання практичних завдань у процесі пізнавальної, навчально-творчої діяльності в гуртку радіоконструювання. Важлива вимога висувається до їх змісту, що має нести інформацію, яка сприяє формуванню понятійного, образного, практичного компонентів технічної компетентності.

У навчальному процесі використовуються такі основні завдання, що полягають у формуванні ключових компетентностей:

- пізнавальна – оволодіння знаннями про радіоелектронне конструювання та призначення радіоелектронних компонентів, умінням читати електронні схеми;
- практична – формування вмінь і навичок радіоелектронного конструювання, експлуатації радіотехнічних приладів, технологічних процесів;
- творча – гармонійний розвиток особистості, розвиток творчої активності, просторової уяви, художнього смаку;
- соціальна – формування технічно й технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя та активної трудової діяльності; виховання потреби в продуктивній праці, життєвої самостійності; розвиток загальнолюдських позитивних якостей; формування товариських

відносин.

Їх успішне розв'язання дає можливість не лише формувати технічну компетентність вихованців, а й реалізувати освітню і виховну функції позашкільного навчального закладу.

Навчальна, пізнавальна, розвивальна практична складова змісту кожного заняття в гуртку радіоконструювання спрямована на розвиток таких важливих чинників технічної компетентності: технічну свідомість – досвід технічної діяльності, активізацію потреб у діяльності за обраним профілем. Її зміст передбачає систему знань про технологічні процеси, закони, принципи; уявлення про технічний розвиток суспільства, свідоме ставлення до участі в продуктивній праці, розуміння необхідності розвитку інтелектуальної власності, інновацій.

Для виконання такого завдання в гуртку використовуються різні форми організаційно-масової роботи – екскурсії до підприємств, що виробляють пов'язану з електронікою продукцію, для ознайомлення з промисловими методами обробки інформаційних даних; зустрічі з місцевими раціоналізаторами, винахідниками, творчими людьми в галузі радіотехніки для формування у вихованців інтересу до занять радіоелектронікою; вікторини, конкурси для виявлення і розвитку здібностей до технічної творчості.

Мета: формування у вихованців технічної компетентності в процесі навчання в гуртку предметно-технічного профілю.

Завдання: формування основ наукового світогляду, загальнотеоретичних і політехнічних знань, умінь і навичок гнучкого оперування ними на практиці, творчого відношення до праці.

СКЛАДОВІ ТЕХНІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Соціальна

- уміння розв'язання проблем у різних життєвих ситуаціях;
- активна участь у технічній творчості;
- комунікативність тощо

Мотиваційна

- навчальна активність;
- орієнтація на майбутнє;
- саморозвиток;
- самовдосконалення;
- самоствердження

Функціональна

- технічна та наукова поінформованість;
- уміння застосовувати знання в навч.-творчій і життєвій діяльності;
- здатність до інтелекттворчості

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Репродуктивний

- сприйняття, засвоєння, запам'ятовування, відтворення знань;
- використання знань у типових ситуаціях;
- копіювання діяльності педагога для виконання

Репродуктивно-пошуковий

- активність, самостійність у навчальній діяльності;
- часткове перетворення навчального матеріалу;
- синтезування нових технічних ідей з елементами засвоєних знань

Продуктивний (творчий)

- генерування нових знань і способів діяльності;
- застосування загально-теоретичних і політехнічних знань для розв'язання творчих завдань;
- ефективне розв'язання завдання;
- підготовка до ...

КОМПОНЕНТИ ТЕХНІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

- оволодіння технічними поняттями;
- формування умінь і навичок, використовувати знання в практичній діяльності;
- творчий підхід до розв'язання пізнавальних, навчальних практичних завдань у процесі створення об'єктів діяльності

ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВИХОВАНЦІВ ГУРТКА

Рис. 1. Модель формування технічної компетентності у вихованців гуртка радіоконструювання

Досвід технічної діяльності, зміст якої передбачає систему загальних умінь і навичок використання технологічної діяльності; уміння проводити аналіз діяльності, об'єктивно оцінювати свою працю; наявність знань зі спеціальних технічних дисциплін, набувається під час різних форм занять: навчальні екскурсії, семінарські заняття, конкурси та виставки дитячих робіт.

Виконання таких практичних завдань, як самостійне виготовлення експонатів для конкурсів і виставок забезпечує високий рівень засвоєння практичних і теоретичних знань. Активізація мотивації діяльності за обраним профілем забезпечує формування у вихованців потреби, інтересів, переконань у необхідності занять технічною творчістю для реалізації власних здібностей і бажань, професійного самовизначення.

Аналіз наукових досліджень, методичних і практико орієнтованих матеріалів за проблемою та досвід власної педагогічної діяльності дали можливість розробити модель формування технічної компетентності у вихованців гуртка радіоконструювання (рис. 1).

Ефективне функціонування моделі передбачає відбір навчальних завдань за профілем, що враховують вікові та психологічні особливості вихованців, рівень їх загального розвитку, знання з обраного виду діяльності, інтереси, здібності й уподобання. Педагог використовує такі форми практичної діяльності, що сприяють розвитку технічної компетентності (на початковому етапі навчання: формування базових знань, уміння розрізняти елементи за функціональними діями, сіткою величин, виготовлення за зразком; наступним етапом є розвиток умінь і навичок читання схем, розуміння функціональних призначень блоків приладів; на заключному етапі вихованці навчаються самостійно складати схеми, зі схем – функціональні блоки, із блоків – вироби). Такий підхід до розроблення змісту пізнавально-практичної діяльності вихованців забезпечує оволодіння технічними поняттями; формування умінь і навичок використовувати знання в практичній діяльності; навчає творчому підходу до розв'язання пізнавальних, навчальних практичних завдань у процесі створення об'єктів діяльності.

Для формування технічної компетентності у вихованців гуртка педагог спирається на психолого-педагогічні положення про те, що практичні вміння і навички виявляються й розвиваються в діяльності. Тому у вихованців відсутнім є пасивне споглядання навчального процесу, а основним стимулом до творчої діяльності є бажання використовувати знання й уміння досягнення мети – створення матеріального продукту спільної діяльності.

Залучення вихованців до активної участі в початковому процесі забезпечується використанням методів, спрямованих на формування позитивних мотивів, що стимулюють навчально-пізнавальну активність і сприяють збагаченню вихованців навчальною інформацією.

На заняттях гуртка педагогом використовуються методи навчальної

дискусії, створення ситуації новизни, забезпечення успіху в навчально-творчій діяльності.

Обмін думками в системах «педагог – вихованці», «педагог – вихованець», «вихованець – вихованець» (метод навчальної дискусії) ґрунтується на навчанні самостійно мислити, розвивати вміння аналізу й аргументації запропонованих ідей, поважати думки інших. Такий метод є актуальним під час спільного розв'язання технічних завдань усіма членами гуртка або групою; обговорення ними даних, що потребують широкого кола знань. Він сприяє не лише розширенню знань, а й створенню емоційно насиченої атмосфери – отриманню позитивних емоцій. Навчальна дискусія упереджує можливі помилкові тлумачення, підвищує активність вихованців, допомагає міцному засвоєнню ними навчального матеріалу, навчає прийомам аргументування, виховує вміння активно захищати власну точку зору, критично ставитися до суджень інших і до власних. Такий метод активно використовується під час практичної частини занять, коли гуртківці працюють зі схемами, здійснюють вибір деталей, розробляють монтажну плату і монтаж деталей, налагоджують і готують експонати до участі в конкурсах, виставках, фестивалях дитячої творчості.

Метод створення ситуації новизни передбачає розширення знань вихованців, викликає моральне задоволення від збагачення власного світогляду й оволодіння новими вміннями і навичками. Під час теоретичної частини занять педагог використовує інноваційні технології, що активізують процеси актуалізації змісту, форм і методів роботи, підсилюють пріоритетність ідей педагогіки співпраці і педагогіки співтворчості; спрямовуються на особистісний розвиток вихованців, формування їх позитивного досвіду пізнавально-практичної та комунікативно-творчої взаємодії в позашкільному освітньо-виховному мікросоціумі (інформаційно-комунікаційні технології – створення спільного інформаційного поля; особистісно орієнтованого навчання; розвитку критичного мислення) відповідно до специфіки діяльності гуртка радіоелектронного конструювання.

Метод забезпечення успіху в навчанні керівником гуртка використовується для допомоги вихованцям, у яких виникають проблеми під час оволодіння новими знаннями чи практичної діяльності. Педагогічне спостереження за діяльністю кожного вихованця запобігає появі упущень у знаннях; усуває причини незадоволення та небажання продовжувати навчання в гуртку. Педагог проводить індивідуальні заняття з вихованцями, щоб забезпечити успіх у навчанні, зміцнити віру у власні сили, допомогти зробити правильний вибір щодо майбутньої професії.

Аналіз досвіду педагогічної роботи дає змогу виділити труднощі, що гальмують процес формування технічної компетентності, а саме: інерція думки, стереотипність мислення. Для стимулювання процесів мислення застосовуються завдання на розвиток логічного мислення, різнорівневі тестові завдання. Бажані результати можуть бути досягнені за умови систематичного виконання вихованцями практико-орієнтованих завдань.

Особливу увагу слід приділити правильному добору таких завдань, від чого значною мірою залежить не тільки інтерес вихованців до навчально-творчої та пізнавальної діяльності за предметно-технічним напрямом, а й стрімкість розвитку практичних умінь і навичок. Оптимізації навчально-виховного процесу в гуртку сприяє комплексний підхід до вирішення проблеми реалізації навчальних, розвивальних і виховних цілей. Знання, уміння й навички, якими оволодівають вихованці, надають можливість

пізнавати об'єкти реального світу, власноруч їх створювати і перетворювати з використанням новітніх технологічних прийомів (перехід із навісного монтажу на друкований, крупногабаритних деталей – на сучасні малих габаритів, використання сучасних компонентів для спаювання). Запропоновані завдання мають допомогти вихованцям опанувати необхідні знання, уміння і навички та застосовувати їх для вирішення сучасних технічних проблем. Важливо добирати такі завдання, що враховують принцип наступності, забезпечують належний рівень розвитку технічного мислення, фантазії; виявляють ерудицію, знання, творчий підхід до виконання практичних завдань.

Педагогом розробляються завдання, що мають можливість кількох варіантів їх вирішення, забезпечують умови для конструювання, відбору найбільш доцільних і оптимальних варіантів (під час розроблення схем заміна розсіпних елементів однією мікросхемою).

Необхідність аналізувати, робити технічні розрахунки, оцінювати реальні умови з точки зору технологічності пропонованого варіанту, вибирати оптимальні значення параметрів забезпечують формування технічної компетентності вихованців (розроблення електронного блоку для оптимізації споживання енергії, економне використання матеріалів і деталей).

Урахування загальнодидактичного принципу доступності впливає на співвідношення складності поставленого завдання з можливостями вихованців. Керівником гуртка підбираються такі завдання, які б забезпечували стимулювання їх розумових і трудових зусиль, спрямовувалися на вирішення, мали розвивальний ефект.

Принцип посиленості – урахування індивідуальних особливостей вихованців (їх віку; фактичного рівня знань, умінь і навичок; особливостей сприйняття та уваги; наявності позитивних мотивів діяльності; сформованості інтересів, здібностей) також використовується педагогом для розроблення завдань, пов'язаних з перевіркою якості засвоєння теоретичних знань вихованцями.

Для розуміння вихованцями завдання, способів його вирішення педагогом здійснюється підготовка (пояснення, інтерактивна бесіда тощо).

Вищезазначене є основою для розроблення педагогом різнорівневих карток-завдань. Завдання з технічним змістом, які найчастіше використовуються на заняттях:

- графічні (читання, складання, доповнення зображення);
- технологічні (вибір раціональної технології виготовлення; пояснення, покращання технологічного процесу; вибір заготовки, раціонального способу її підготовки; вибір інструментів і пристроїв; контроль технологічного процесу);
- розрахункові (визначення розмірів, виявлення параметрів технологічних процесів);
- конструкторські (розроблення конструкції, її вдосконалення, пояснення способу конструювання, внесення змін);

- контрольні (знання термінології, будови технічних об'єктів, призначення інструментів та пристроїв; перевірку засвоєння вихованцями теоретичного матеріалу).

Зміст, структура, методи розв'язування навчальних завдань має відтворювати ступінь їх складності. Щоб запобігти труднощам у процесі їх виконання завдання розробляються за кількома рівнями:

- *тренувальний* (контрольно-тренувальні завдання, читання зображення, розмічання заготовки; задачі на пояснення конструкції вибору за готовими зразками);
- *технологічний* (пояснення технологічного процесу, завдання на знаходження параметрів технологічних процесів);
- *конструктивний* або творчий (конструкторські задачі, графічні задачі на визначення послідовності технологічного процесу виготовлення виробу).

Зміст завдань передбачає не лише використання знань, технічних понять, а й спрямований на формування умінь і навичок використовувати знання в практичній діяльності творчий підхід до розв'язання пізнавальних, навчальних, практичних завдань, що є важливим для процесу створення об'єктів діяльності.

Створення умов для переходу від споглядального до творчого використання набутих знань, умінь і навичок, розуміння суті технологічних процесів забезпечує загальний розвиток особистості вихованця, формує стійкі знання та мотиви їх активного пошуку й оволодіння. Розв'язання такого педагогічного завдання забезпечується використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-пізнавальному процесі в гуртку.

Будь-яка інформаційна технологія – це педагогічна технологія, оскільки основу процесу навчання складає отримання та засвоєння інформації. Під час використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчально-виховній діяльності гуртка дотримуються основні дидактичні принципи (систематичності, послідовності, доступності, диференційованого підходу), а також принципів адаптивності (приспосовування ІКТ до індивідуальних особливостей вихованців), керованості (можливість корегування керівником гуртка процесу навчання та виховання на будь-якому етапі), інтерактивності (спілкування вихованців гуртка), оптимального поєднання індивідуальної та групової роботи; необмеженості змісту навчання. Інформаційно-комунікаційні технології є таким засобом навчання, використання якого надає керівнику гуртка можливість організувати навчально-виховний процес на якісно вищому рівні.

Використання ІКТ як засобу формування знань і візуалізації інформації про предметний світ дозволяє педагогові оптимізувати зміст навчально-

виховного процесу в гуртках та інших творчих об'єднаннях, модернізувати методи та форми організації навчально-виховної роботи, забезпечити високий науковий і методичний рівень навчання та виховання, підвищити ефективність і якість надання освітніх послуг.

Зазначене вище сприяє створенню ефективного освітнього середовища, що є педагогічно сформованим соціально-предметним інформаційним простором, який здійснює інтегрований вплив на розвиток особистості, сприяє її соціалізації, робить можливою індивідуалізацію навчально-виховного процесу, зокрема забезпечення індивідуального темпу навчання.

Використання ІКТ в роботі гуртка забезпечує вихованцям можливість працювати в єдиному інформаційному просторі, вільно обмінюватися різноманітними інформаційними матеріалами завдяки використанню таких інформаційно-комунікаційних технологій мережі Інтернет, як форум, електронна пошта, пошукові системи, тематичні каталоги, освітні портали, Вікі, блоги тощо. Використання можливостей електронної пошти для індивідуального спілкування та обміну інформацією, а також мультимедійних презентацій для проведення гурткових занять і виховних заходів, створення Веб-сторінки у світовій мережі Інтернет, де подається суспільно доступна інформація, підвищують ефективність оволодіння профільними знаннями (чим більше видів сприймання інформації активізовано, тим ефективніше засвоюється інформація), сприяють чіткому усвідомленню проблеми, впливають на емоції та почуття вихованців.

Створення цілеспрямованого навчально-виховного середовища має забезпечувати суб'єктам освітнього процесу можливості для ефективного особистісного саморозвитку, самовизначення, самореалізації, самовдосконалення.

Зазначені чинники є необхідними для процесу навчання та виховання засобами інформаційно-комунікаційних технологій, що передбачають спілкування, обмін думками, знаннями, почуттями, схемами поведінки, а також спільну діяльність учасників комунікації,

під час якої формується спільний погляд на речі, події у світі науки і техніки.

У процесі навчальної, освітньої, пізнавальної та творчої діяльності гуртка важливе місце відведено більш детальному вивченню основ електротехніки та радіотехніки, принципи роботи окремих деталей і блоків у цілому. Вихованці навчаються розрізняти сферу застосування приладів і можливості їх вдосконалення. Це допомагає розвивати творчий потенціал підрастаючого покоління, що сприяє формуванню вмінь і навичок та доречно їх використання у процесі життєдіяльності. Керівником гуртка враховується особистісна спрямованість навчання, можливість самостійного вибору вихованця виду та форми технічної творчості, що дає можливість застосування оптимальних прийомів, методів і технологій для забезпечення ефективності процесу виховання та навчання.

Підвищенню науково-методичного рівня занять, навчально-виховних заходів сприяє використання педагогом пошукових систем Інтернету з метою безкоштовного доступу до WWW-серверів: використання матеріалів ЗМІ, віртуальні відвідування музеїв, використання гіпертекстової та гіпермедійної інформації. Зазначена вище технологія є засобом, що забезпечує формування технічної компетентності вихованців і використовуються під час теоретичної і практичної частини занять у гуртку радіоконструювання. Перед вихованцями розкривається можливість пізнання техногенного середовища

як складової навколишнього середовища, створеного внаслідок діяльності людини.

Робота гуртка організована за навчальною програмою з позашкільної освіти науково-технічного напрямку «Радіоелектронне конструювання», рекомендованою Міністерством освіти і науки України (Київ – 2014р.). Програма розрахована на вихованців молодшого, середнього та старшого шкільного віку. Зміст, що передбачає застосування інноваційних педагогічних технологій, сприяє реалізації її мети і завдань та розвитку творчої компетентності вихованців. Про ефективність навчання за програмою свідчить висока результативність участі вихованців у конкурсах, виставках і змаганнях за технічними напрямами позашкільної освіти різних організаційних рівнів.

Результативність освітньо-виховної роботи гуртка за остання п'ять років показує, що діти із задоволенням відвідують гурткові заняття і намагаються вдосконалити свої знання вміння та навички з предметно-технічного профілю, що відображається в нагородах, які отримують за участь у виставках дитячої технічної творчості та змаганнях з радіоконструювання.

Також зростає якість і рівень приладів, які гуртківці виготовляють для свого домашнього вжитку. І це має добрий стимул для подальших занять і розвитку технічно й технологічно освіченої особистості.

Вихованці гуртка постійно беруть участь у міських виставках до дня знань і дня міста, «Мистецький водограй», Дитина року, започаткованих міською радою. Це сприяє не лише формуванню громадянина міста, який його любить і пишається, а й навчає творчому підходу до виявлення власних ідей, способів для їх розв'язання, застосування здобутих знань, умінь і навичок у життєдіяльності тощо.

Серед важливих факторів, що впливають на процес виховання дітей, є сім'я, бо в ній закладаються основи виховання. Спільна робота з педагогами закладу, психологом, що спрямована на формування взаємостосунків у сім'ях вихованців, забезпечує виправлення помилок батьків у вихованні, допомагає не лише знайти способи вирішення актуальних проблем у стосунках «батьки – дитина», а й змінити методи їх виховання. Така діяльність педагога забезпечує формуванню у батьків більш серйозного ставлення до навчання їхніх дітей у гуртку позашкільного закладу, заохочує до активної участі у покращанні матеріально-технічної бази гуртка, придбанні матеріалів для створення експонатів для конкурсів і виставок, навчає розумінню важливості участі у вирішенні проблем, що виникають у їхніх дітей.

Поширення досвіду. Упродовж 2012–2016 років матеріали досвіду було висвітлено під час засідань методичних об'єднань педагогів відділу, на сайті закладу.

На місцевому рівні досвід роботи педагога презентовано під час міських семінарів-практикумів вчителів фізики та трудового навчання «Використання

сучасних та традиційних прийомів роботи у предметно-технічному профілі», «Професійний стандарт педагога позашкільного навчального закладу» «Співпраця педагогів позашкільного навчального закладу з навчальними закладами міста», (2012–2015 р.), «Поєднання радіоелектронного конструювання з трудовим навчанням в школі» (2016 р.); на засіданнях методичних об'єднань керівників гуртків науково-технічного профілю «Формування творчих компетентностей вихованців у процесі практичної діяльності» (2015р.), «Оптимізація навчально-виховної роботи за науково-технічним профілем шляхом залучення дітей та учнівської молоді до технічної діяльності» (2016р.).

Вагомим показником професійної майстерності керівника гурткової роботи є отримані нагороди за якісну підготовку команди до обласних змагань з радіоконструювання серед школярів та грамоти за призові місця в обласному конкурсі на кращий методичний матеріал з предметно-технічного профілю.

Багато вихованців гуртка після навчання в гуртку радіоелектроніки продовжують навчання у вищих навчальних закладах України. На сьогодні багато колишніх гуртківців є студентами Української академії залізничного транспорту (факультет автоматики та зв'язку); Київської академії міжнародних економічних відносин (факультет економічної кібернетики); Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (факультет технологічної та професійної науки); Глухівського агротехнічного інституту імені С. А. Ковпака Сумського національного аграрного університету (відділення електрифікації народного господарства).

Отже, усе вищезазначене дає підстави для твердження про те, що в системі роботи гуртка радіоелектроніки є важливим упровадження інноваційних форм і методів навчально-виховної роботи з вихованцями. Зміст роботи гуртка поглиблює їх знання, формує вміння і навички практичної і творчої діяльності за обраним профілем позашкільної освіти, забезпечує самовизначення й самореалізацію та підготовку до активної участі в суспільному житті.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Про освіту : Закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-ХІІ із змінами і допов. // Освіта в Україні. – К., 2006. – С. 8 – 40.
2. Про позашкільну освіту : Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1841-ІІІ із змінами і допов. // Освіта в Україні. – К., 2006. – С. 170 – 192.
3. Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 10 груд. 2008 р. № 1123 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 1. – Ст. 24 ; Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2009. – №1-2-3. – С. 25 – 28.
4. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності : Наук. видання. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
5. Биковська О. В. Стратегічні напрями позашкільної освіти / О. В. Биковська / Позашкільна освіта: стратегії, інновації, практика: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 21–23 травня 2009 р. / Міністерство освіти і науки України, Національний еколого-

- натуралістичний центр [та ін.] – Суми : ПП «Рудень С. І.» – 2009. – С. 164–168.
6. Вербицький В. В. Позашкільна освіта у вимірі ХХІ століття. Позашкільна освіта: історичні поступи та здобутки : зб. матер. Всеукр. пед. конф., Київ, 2–3 грудня 2008 р. / В. В. Вербицький / [за заг. ред. В. В. Вербицького] – К. : АБЕРС, 2008. – 308 с.
  7. Вербицький В. В. Про стан і перспективи розвитку позашкільної освіти. Позашкільна освіта: історичні поступи та здобутки : зб. матеріалів Всеукр. пед. конф., Київ, 2–3 грудня 2008 р. / В. В. Вербицький // [за заг. ред. В. В. Вербицького] – К. : АБЕРС, 2008. – 308 с.
  8. Жестерьев С. Психолого-педагогічний супровід освітнього процесу в позашкільних закладах / С. Жестерьев // Рід. шк. – 2006. – № 8. – С. 15 – 17.
  9. Жук Ю. О. Роль засобів навчання у формуванні навчального середовища / Ю. О. Жук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К. : ІЗМН, 1998. – Вип. 22. – С. 106–112.
  10. Литовченко О. В. Виховання соціально компетентної особистості у позашкільних навчальних закладах / О. В. Литовченко // Позашкільна освіта: стратегія, інновації, практика : зб. ст. міжнар. наук.-практ. конф. – Суми : ВТД «Рудень С. І.», 2009. – С. 26–33.
  11. Мачуський В. В., Гаврилюк В. Ю. Формування творчої активності старшокласників у клубах позашкільних навчальних закладів: Навчально-методичний посібник. – Біла Церква: КОІПОПК, 2006. – 216 с.
  12. Мосякова, І. Розвиток освітньо-культурного середовища багатопрофільного позашкільного навчального закладу в контексті феномену обдарованості / І. Мосякова // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2009. – № 4. – С. 67 – 70.
  13. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. / за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
  14. Позашкільна освіта: теоретичні і практичні аспекти розвитку : у 3 кн. : монографія/ за заг. ред. к.п.н. Л. В. Тихенко – Суми : Університетська книга, 2013. – Кн.1. – 270 с.
  15. Пустовіт Г.П., Тихенко Л.В. Позашкільна освіта: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи: монографія. – Кн. 2. / Г.П.Пустовіт, Л.В.Тихенко – Суми : «Університетська книга», 2008 – 272 с.
  16. Сисоєва С. О. Педагогічні технології творчого розвитку особистості: проблеми і суперечності // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: Матеріали міжнародної наукової конференції 16–17. 05. 2000 р. / За ред. С. О. Сисоєвої і О. Г. Романовського. – Х. : ХДПУ, 2000. – С. 84–90.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ВИХОВАНЦІВ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОГО ГУРТКА ЗАСОБАМИ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ

Талант і творча обдарованість особистості стають сьогодні запорукою інтенсивного економічного розвитку країни, сприятливим фактором національного престижу. Тому для освітньої галузі проблема розвитку творчості дітей та учнівської молоді є актуальною – творчі особистості здатні створювати нові проекти у всіх сферах суспільства, для якого притаманний стрімкий розвиток інформаційних технологій. Їх використання сприяє інноваційним змінам у діяльності навчальних закладів, спрямованої на гармонійний розвиток дітей та учнівської молоді; неперервній освіті педагога; формуванню цінностей демократичного суспільства.

Нормативно-правовим підґрунтям таких процесів є чинне законодавство в галузі в галузі освіти, де визначено стратегічні напрями державної політики у сфері освіти – забезпечення особистісного розвитку відповідно до індивідуальних здібностей і потреб на основі навчання протягом життя.

Реалізація зазначеного можлива за умови упровадження інноваційних форм і методів організації навчально-виховної роботи з дітьми та учнівською молоддю, що суттєво підвищує якість, ефективність і результативність навчально-виховного процесу в навчальних закладах. Багатопрофільність, багаторівневість, різноманітність організаційних форм освітньої, пізнавальної, навчальної, виховної роботи в позашкільних навчальних закладах забезпечує розв'язання проблеми розвитку творчості вихованців, формування найбільш затребуваних на ринку праці вмінь навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі й досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі в процесі використання комп'ютерної техніки, інформаційно-комунікаційних технологій. Тому в сучасних умовах особливої уваги набуває робота гуртків, клубів і творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів, що працюють за інформаційно-технічним профілем. Навчання в них сприяє оволодінню навичками використання прикладного програмного забезпечення для виконання навчальних завдань; формуванню практичних навичок використання засобів сучасних інформаційних технологій, роботи з пристроями введення-виведення інформації, прикладним програмним забезпеченням загального призначення, засобами операційної системи тощо.

Сучасний перехід України до інформаційного суспільства обумовлює можливість упровадження хмарних технологій, завдяки яким освіта стає більш доступною.

Хмарні технології (Cloud Computing) – парадигма, що передбачає віддалене оброблення та зберігання даних. Хмара – сервер або мережа, де зберігаються дані та програми, що з'єднуються з користувачами через Інтернет. Хмарні технології дозволяють використовувати програми без установлення й доступу до особистих файлів із будь-якого комп'ютера, що має доступ до системи Інтернет. Зручність й універсальність доступу забезпечується широкою доступністю послуг і підтримкою різного класу термінальних пристроїв (персональних комп'ютерів, мобільних телефонів, планшетів тощо). Завдяки хмарним технологіям можна організовувати навчальний процес за допомогою мобільного пристрою й безпроводної мережі. Основні переваги хмарних сервісів у навчальному закладі – економія засобів на придбання програмного забезпечення; відсутність необхідності в

спеціальних приміщеннях; виконання навчальних завдань, їх контроль й оцінювання online; економія дискового простору; безпека і відкритість освітнього середовища.

Особливості впровадження хмарних сервісів у навчально-виховний процес досліджували зарубіжні вчені Джастін Рейх, Томас Даккор, вітчизняні науковці В. Биков, М. Жалдак, О. Ігнатенко та інші. Актуальними для використання є наукові розвідки С. Литвинової, яка наблизила розуміння «хмари» до освітньої діяльності й висвітлила її практичне використання.

Використання хмарних сервісів є сучасним засобом, що дозволяє позашкільному навчальному закладу створити власний онлайн-простір і сформувані освітнє середовище для педагогів і вихованців. Використання таких засобів сприяє набуванню досвіду спілкування, розв'язання практичних завдань; надає можливість навчатися новому стилю поведінки; допомагає зробити сам процес навчання відкритим і доступним для педагогів, вихованців і їх батьків.

У сучасній педагогічній теорії різні аспекти проблеми розвитку творчих здібностей дітей та учнівської молоді висвітлені у працях І. Бега, В. Кременя, С. Максименка, Г. Пустовіта, С. Сисоевої, О. Сухомлинської. Наукові підходи до формування творчих здібностей вихованців у процесі навчально-пізнавальної діяльності в гуртку обґрунтовані в наукових доробках В. Вербицького, В. Редіної, А. Сиротенка, Л. Тихенко.

Аналіз їх досліджень дає підстави стверджувати, що розвиток творчих здібностей здійснюється не інакше, як у процесі активної практико спрямованої креативної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі поняття «креативність» розглядається як фундамент творчої особистості, детермінантою якої виступає творча активність – нестимульована зовні пошукова і перетворювальна діяльність, результатом якої є нове досягнення особистості, що забезпечує успіх творчої діяльності.

Одним із засобів реалізації зазначеної проблеми в гуртку інформаційно-технологічного профілю є використання хмарних технологій як нових можливостей для гармонійного розвитку дітей та учнівської молоді у XXI столітті.

Практична значущість досвіду використання хмарних сервісів полягає у вихованні особистості, здатної не лише навчатися й працювати в сучасному інформаційному суспільстві, а й адаптуватися до будь-яких умов.

Розвиток творчих здібностей вихованців інформаційно-технічного гуртка засобами хмарних сервісів забезпечується створенням оптимальних організаційно-методичних умов для організації високого рівня самостійної інтелектуальної діяльності – формування навчально-інформаційних, інтелектуальних і спеціальних умінь як основи розвитку творчих здібностей засобами хмарних сервісів (технологій). Існує широкий спектр інструментів хмарних технологій для освіти, але інформації про них недостатньо, відсутні практичні навички їх використання в навчальних цілях.

Упровадження хмарних сервісів у навчальний процес позашкільного навчального закладу з метою розвитку творчих здібностей вихованців педагогом започатковано для створення можливості підтримання зв'язку з вихованцями, їх батьками цілодобово у будь-якому місці.

Педагогом як адміністратором хмари створено групи (сервіс Адміністратор), де надається можливість роботи над спільними документами, отримувати консультацію, поради друга в режимі online в процесі виконання

роботи на будь-якому етапі. Відкриття спільного доступу до документів використовується під час підготовки спільного творчого завдання.

Педагогом надаються консультації, здійснюється контроль етапів виконання завдань, разом із вихованцями виявляються оптимальні шляхи вирішення проблем, що виникають у процесі їх навчально-пізнавальної діяльності. Вихованці постійно відчують підтримку педагога, який допомагає їм самореалізовуватися, що підвищує самооцінку й упевненість у власних силах, умотивовує подальшу навчальну діяльність.

У процесі освітньої, навчальної, пізнавальної, дозвілевої діяльності вихованцям надається можливість виконувати інтерактивні вправи на полотні спільного блокноту, використовувати творчий підхід до розв'язання практичних завдань, висловлювати власні ідеї.

Розвиток творчих здібностей вихованців педагогом здійснюється на різних етапах навчального заняття: проведення самостійних робіт творчого характеру й розв'язування творчих завдань, організація розвивальних творчих ігор, здійснення індивідуального підходу в навчанні, виконання практичних завдань.

Одним із завданням педагога є залучення вихованців до якомога найбільш ширшого спектру застосування комп'ютера: для навчання, побуту, творчості, естетичного розвитку, профорієнтації тощо. На сучасному етапі розвитку індустрії гаджетів доречним є навчити вихованців правильно застосувати хмарні сервіси власного гаджета Google, Outlook, Календар, Контакти, Yammer, OneNote, OneDrive, PowerPoint, Word, Excel тощо. 50% зазначеного встановлено на пристрої з часу придбання.

Тому система навчальної роботи педагога спрямована на впровадження хмарних сервісів Office 365, Google, технологій Web 2.0 (WikiSate, Tagul, Picasa, Padlet) і засобів комунікації (відеохостинг You Tube, соціальні мережі, Skype) в діяльність гуртка, що сприятиме розвитку творчості його вихованців, а саме:

- використання хмарних сервісів Google, Office 365 для створення віртуального середовища вихованців, документів спільного користування;
- використання технологій Web 2.0 (WikiSate, Tagul, Thinglink, Picasa, Padlet) на різних етапах заняття для активізації творчого підходу в практичній діяльності (педагогом розроблено навчальний матеріал різного рівня складності залежно від того, чи вихованець працює в зоні актуального розвитку, що характеризує його досягнені успіхи, чи в зоні найближчого розвитку, що характеризує його розумовий розвиток у майбутньому);
- використання хмарних сервісів learningApps, «Година CODE» в ігровій діяльності гуртківців;
- виконання інтерактивних вправ: індивідуальних («Авторське крісло», «Дублер починає діяти» тощо); парних («Інтерв'ю», «Запитання –

- відповідь» тощо); групових («Синтез думок», «Акваріум» тощо) допомагають під час підготовки до роботи в хмарному середовищі;
- використання хмарних сервісів Google, технологій Web 2.0 і засобів комунікації для здійснення моделі «перевернуте навчання» (педагогом розроблено плейлист, за яким вихованець має можливість опрацьовувати навчальну інформацію самостійно, а потім використовувати в подальшій практичній діяльності);
  - використання сервісу Office 365 OneNote для навчальної групи для здійснення проектної діяльності, де вихованці виконують етапи проектної діяльності послідовно, спільно працюють на одному полотні, допомагають один одному, аналізують спільну діяльність та отримують кінцевий творчий продукт.

Проектна діяльність гуртківців із використанням хмарних сервісів Office 365 організовується педагогом у п'ять етапів:

- 1) підготовчий етап – використання полотна блокноту OneNote, файлів OneDrive для визначення проблеми вихованцями спільно з педагогом, для розв'язання якої створюється проект, виявляється мета, завдання;
- 2) етап планування – використання вихованцями програм Microsoft Word та OneNote для пошуку оптимального способу досягнення мети проекту, побудови алгоритму діяльності, покрокового планування роботи;
- 3) дослідницький етап – застосування Office 365: поштова програма – клієнт Outlook, календар, платформа спілкування Yammer, програма OneNote, Skype (Lync on-line), сервіс OneDrive, Excel on-line під час співпраці вихованців для виконання завдань дослідницької роботи;
- 4) презентаційний етап (захист проектів) – застосування сервісів: Video (зберігання цифрових світлин і відеороликів); Delve, SharePoint (ведення блогів); OneNote (зберігання та публікація закладок); YouTube (хостинг відеоматеріалів) для висвітлення результатів роботи за проектом;
- 5) оціночно-рефлексивний етап – застосування полотна OneNote, Padlet, Feedback для саморефлексії (написання вихованцями вражень, ідей).

Такий підхід до організації навчально-пізнавальної діяльності вихованців дозволяє не лише звертати увагу дітей на складність матеріалів за темами проектів, а й допомагає опанувати навчальний матеріал у цікавій формі.

Досвід педагогічної діяльності дає підстави стверджувати про те, що використання сервісів Календар, OneDrive, OneNote, Video, PowerPoint сприяє виявленню й розвитку творчих здібностей вихованців: підготовка й участь в інтелектуальних іграх, конкурсах, Інтернет-олімпіадах, науково-практичних конференціях.

Календар допомагає своєчасно підготуватися до участі в олімпіадах, конкурсах, фестивалях різних організаційних рівнів і досягати високих результатів.

Традиційним є проведення в закладі тижнів «Науки, техніки і виробництва». Участь вихованців у ньому сприяє активізації їх пізнавальної діяльності,

поглибленню знань, формуванню практичних умінь і навичок розв'язання творчих завдань. Під час канікул вихованці залучаються до участі в інтелектуальній грі «Інформаційний брейн-ринг», теми якої обираються

колективно («Безпека в Інтернеті», «Інтернет: добро чи зло?», «Кібербулінг»), що забезпечує оволодіння навичками співпраці в колективі, навчає аргументованому висловленню власної думки тощо.

Під час підготовки до гри вихованці формують кілька груп. Кожна група відповідає за свій напрям роботи: підбір запитань, створення плакатів або постерів, розроблення кросвордів; пошук інформації, підготовка рекомендацій з розв'язання проблем за темами для вихованців і їх батьків, педагогів.

Одним із напрямів роботи керівника гуртка є залучення батьків вихованців до активної участі в роботі гуртка, оскільки потенціал соціального і психічного благополуччя дітей закладається в сім'ї.

На основі багаторічного досвіду роботи з батьками вихованців керівником гуртка сформовано систему роботи, що побудована на принципах відкритості, інформованості, відповідності діяльності педагога очікуванням і запитам батьків. Зазначена система передбачає вивчення сім'ї вихованця і встановлення контактів із її членами з метою узгодження виховних, навчальних і розвивальних впливів на дитину (склад, освітній рівень, соціальний статус, виховний потенціал, стилі взаємодії батьків із дитиною, рівень психолого-педагогічної компетентності батьків; потреби членів сім'ї в психолого-педагогічному консультуванні, отриманні нових знань, соціально-психологічній підтримці тощо); інформування батьків про особливості організації навчально-виховної роботи в гуртку (відкриті заняття для батьків, бесіди з батьками, створення буклетів, висвітлення роботи гуртка на сайті закладу); залучення батьків до проведення масових заходів з батьками (свята, екскурсії, зустрічі з цікавими людьми, участь в проектах); створення інформаційного простору (спілкування в системі он-лайн); заохочення батьків до співпраці (відзначення переможців і учасників фестивалів, конкурсів).

Співпраця з батьками надає можливість педагогу не лише дізнатися про взаємовідносини в сім'ї, а й координувати впливи батьків на дітей для налагодження взаєморозуміння між ними, спрямувати зусилля батьків на розвиток творчого потенціалу їх дітей і своєчасну підтримку бажання саморозвитку й самореалізації.

У роботі з батьками педагогом використовуються індивідуальні й колективні форми роботи. Проведення анкетувань, співбесід, консультацій, свят для вихованців і батьків допомагає виявити інтереси й уподобання дітей, запобігати виникненню проблем під час навчальних занять у гуртку й індивідуальної роботи з вихованцями. Під час співбесід педагогом спільно з батьками визначаються шляхи впливу на дитину для розвитку її творчих здібностей, задоволення запитів й інтересів, а також запобігання асоціальної поведінки. Така співпраця є важливою не лише для виховання гуртківців, а й для створення умов щодо залучення їх молодших братів і сестер до навчання в гуртку за інформаційно-технічним профілем.

Особлива увага педагога приділяється роботі щодо залучення батьків до аналізу й оцінювання рівня результатів навчально-виховної роботи,

спрямованої на формування творчих здібностей вихованців засобами позашкільної освіти.

Для активної співпраці з батьками вихованців педагогом також використовуються хмарні сервіси, що забезпечує створення тісного зв'язку педагога і батьків, оптимізує та суттєво полегшує координацію роботи для досягнення завдань навчання та виховання в гуртку.

Використання хмарних технологій впливає на результативність навчально-виховного процесу. За результатами навчально-виховної роботи вихованці гуртка є переможцями II, III, IV етапів Всеукраїнської учнівської олімпіади з інформаційних технологій, учасниками і призерами конкурсів з інформатики різних організаційних рівнів.

Результати досвіду використання хмарних сервісів у проектній діяльності були презентовані вихованцями гуртка на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми розвитку ІТ технологій і кластерних ініціатив» (м. Шостка, 2015 р.).

У 2012–2016 рр. матеріали з досвіду роботи педагога презентувалися під час проведення районних семінарів для керівників гуртків загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів м. Шостка та Шосткинського району Сумської області, обласних конференцій педагогів-позашкільників, засідань обласного методичного об'єднання керівників гуртків науково-технічного напрямку позашкільних навчальних закладів, всеукраїнських конкурсів і семінарів семінару заступників директорів обласних позашкільних закладів. Досвід роботи рекомендований методичним кабінетом для використання у роботі педагогів шкіл, для підготовки і проведення тематичних організаційно-виховних заходів з дітьми та учнівською молоддю.

Активна участь педагога в міських, обласних, всеукраїнських конкурсних методико-педагогічних заходах; науково-практичних конференціях і семінарах забезпечує підвищення фахового рівня та високу результативність професійно-творчої діяльності: науково-практична конференція «Обдарована молодь – успішна держава» (м. Суми, 2014 р.), III Міжнародна освітня онлайн-конференція Intel для України та країн СНД (2015 р.), Всеукраїнський форум Microsoft «Учитель-новатор» (2013-2016 роки, м. Київ). Педагогом отримано 20 знаків, 18 сертифікатів про проходження навчання Microsoft міжнародного рівня.

У 2015 р. як адміністратор хмари загальноосвітнього навчального закладу педагог стала тренером (Всеукраїнський експеримент «Хмарні сервіси в освіті»), що надає можливість проводити тренінги для педагогів, учнів, вихованців загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів.

Педагог є активним учасником і переможцем конкурсів, навчальних семінарів, конференцій, проектів різних організаційних рівнів: Міжнародний науково-методологічний семінар «Хмарні сервіси в освіті як чинник розвитку ЗС-компетентностей», Всеукраїнський семінар «Хмарні сервіси в загальноосвітніх навчальних закладах як чинник розвитку ІТ-компетентностей вчителів та учнів», Міжнародний проект «Міксіке в Україні».

Підвищенню професійно-творчої майстерності сприяє участь у фахових конкурсах. У 2016 р. посіла III місце у регіональному фіналі змагань «Прагмаліне» у номінації «Сеньйори».

Досвід діяльності педагога за проблемою висвітлено у фахових виданнях у мережі Інтернет, на сайті osvita.ua, журналі «Відкритий урок: розробки, технології, досвід». Має друковані статті в збірнику «Обдарована молодь – успішна держава». Матеріали обласної науково-практичної конференції –

Суми, СОІППО, 2014; збірнику «Досвід учителів України з використання хмарних сервісів у системі загальної середньої освіти», Київ, ІТЗН НАПН, 2016 (стаття «Використання хмарних сервісів у проектній діяльності»).

Усе вищезазначене дає підстави для твердження про те, що впровадження хмарних технологій у навчально-виховний процес в позашкільному навчальному закладі відповідає інтересам і творчим потребам дітей та учнівської молоді, забезпечує створення умов для набуття позитивного досвіду з використання сучасних інформаційних технологій, умотивовує до самовизначення й самореалізації, активізує освітню, пізнавальну, навчальну і творчу діяльність вихованців гуртка інформаційно-технічного профілю.

У навчально-виховній діяльності хмарні технології є ефективним засобом, що забезпечує можливість створення освітнього онлайн-простору, відкритого для всіх суб'єктів навчально-виховного процесу в сучасному позашкільному навчальному закладі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ І ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності : Наук. видання. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
2. Биков В. Ю. Технології хмарних обчислень – провідні інформаційні технології подальшого розвитку інформатизації системи освіти України / В. Ю. Биков // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2011. – №6. – С. 3–11.
3. Биковська О. В. Стратегічні напрями позашкільної освіти / О. В. Биковська / Позашкільна освіта: стратегії, інновації, практика: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 21–23 травня 2009 р. / Міністерство освіти і науки України, Національний еколого-натуралістичний центр [та ін.] – Суми : ПП «Рудень С. І.» – 2009. – С. 164–168.
4. Використання комп'ютерних і цифрових технологій у роботі шкільного вчителя. Кетрін Нейв, Велика Британія. – Режим доступу: <http://osvita.ua>.
5. Жук Ю. О. Роль засобів навчання у формуванні навчального середовища / Ю. О. Жук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К. : ІЗМН. 1998. – Вип. 22. – С. 106–112.
6. Литвинова С. Г. Методика використання технологій віртуального класу вчителем в організації індивідуального навчання учнів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.10 «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті» / С. Г. Литвинова. – К., 2011. – 22 с.
7. Литовченко О. В. Виховання соціально компетентної особистості у позашкільних навчальних закладах / О. В. Литовченко // Позашкільна освіта: стратегія, інновації, практика : зб. ст. міжнар. наук.-практ. конф. – Суми : ВТД «Рудень С. І.», 2009. – С. 26–33.
8. Мачуський В. В., Гаврилюк В. Ю. Формування творчої активності старшокласників у клубах позашкільних навчальних закладів: Навчально-методичний посібник. – Біла Церква: КОІПОПК, 2006. – 216 с.
9. Морзе Н. В. Педагогічні аспекти використання хмарних обчислень. / Н. В. Морзе, О. Г. Кузьмінська // ІКТ в освіті, дослідженнях та індустріальних додатках: інтеграція, гармонізація та трансфер знань. – 2011. – №9. – С. 20–29.

10. Морзе Н.В. Як навчати вчителів, щоб комп'ютерні технології перестали бути дивом у навчанні? / Н. В. Морзе // Комп'ютер у школі та сім'ї. – № 6 (86). – 2010. – С.10-14.
11. Використання соціальних медіа на уроках.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua>.
12. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. / за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
13. Позашкільна освіта: теоретичні і практичні аспекти розвитку : у 3 кн. : монографія/ за заг. ред. к.п.н. Л. В. Тихенко – Суми : Університетська книга, 2013. – Кн.1. – 270 с.
14. Пустовіт Г. П. Теоретичні засади і методичні підходи до формування творчої особистості в позашкільних навчальних закладах. / Г. П. Пустовіт // Теоретико-методичні основи творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів : зб. матеріалів. наук.-практ. конф. – К., 2006. – Ч. I.– С. 38–69.
15. Пустовіт Г. П., Тихенко Л.В. Позашкільна освіта: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи: монографія. – Кн. 2. / Г. П. Пустовіт, Л. В. Тихенко – Суми : «Університетська книга», 2008 – 272 с.
16. Сисоєва С. О. Педагогічні технології творчого розвитку особистості: проблеми і суперечності // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: Матеріали міжнародної наукової конференції 16–17. 05. 2000 р. / За ред. С. О. Сисоєвої і О. Г. Романовського. – Х. : ХДПУ, 2000. – С. 84–90
17. Хмарні технології. – Режим доступу: <http://j.parus.ua/ua/358>.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ГУРТКА «ОСНОВИ ВІЗУАЛЬНОГО ПРОГРАМУВАННЯ»

Найвищою метою освіти XXI століття є виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти й саморозвитку, використання набутих знань і вмінь для творчого вирішення проблем, критичного мислення, опрацювання різноманітної інформації; прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни. Перед сучасною освітою на першому плані стоїть завдання створення психолого-педагогічних умов для забезпечення формування в дітей та учнівської молоді активної життєвої позиції, інтелектуального розвитку, виховання особистісних якостей, що дадуть можливість реалізуватися в майбутній життєдіяльності. Одним із чинників для досягнення такої мети є практико орієнтована навчальна діяльність у процесі вивчення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, яким притаманний динамічний розвиток.

Така якість характерна для інформатики – теоретичної і прикладної (технічної, технологічної) дисципліни, що вивчає структуру і загальні властивості інформації, а також методи і (технічні) засоби її створення, перетворення, зберігання, передачі та використання в різних галузях людської діяльності.

Тому навчальна діяльність вихованців гуртка спрямовується на вивчення загальних закономірностей, відповідно до яких створюється

інформація, відбувається її перетворення, передавання та використання в різних сферах діяльності людини. Практичні завдання мають на меті визначення способів оптимальної комунікації та розроблення найбільш ефективних методів і засобів здійснення інформаційних процесів.

Для навчання в гуртку педагогом обрано алгоритмічну мову програмування універсального призначення «Pascal», що має такі переваги:

- тип даних – представлений весь набір існуючих у програмуванні типів даних;
- імперативна парадигма – програма такою мовою складається з послідовності операторів, виконання яких забезпечує зміну даних (реалізує всі основні конструкції структурного й об'єктно орієнтовного програмування);
- строгий синтаксис – забезпечує просту діагностику помилок, що дуже важливо для початківців.

Для того, щоб навчити вихованців гуртка створювати чітку логічну послідовність розв'язання задачі (створювати універсальний алгоритм розв'язку), недостатньо просто вивчити службові слова мови програмування, типові конструкції та їх використання. Необхідним є вміння структурно мислити, будувати логічні ланцюжки. Саме в цьому допоможе практика розв'язування задач підвищеного рівня складності, у яких вдало поєднуються різноманітні форми роботи:

- представлення описаної в задачі ситуації;
- математичне розв'язання задачі при різних (у тому числі й граничних) вхідних даних;
- розбиття задачі на сукупність підзадач і підбір методів програмування для розв'язання кожної з них;
- поєднання кодів підзадач в одне ціле (відладка та компіляція).

Під час розв'язання навчальних завдань з інформатики забезпечується розвиток у гуртківців логічного мислення, інтуїції, просторової уяви; формування умінь і навичок використання знань для здійснення проблемно-пошукової діяльності. Завданням педагога в першу чергу є допомогти вихованцям накопичувати знання, удосконалювати мислення й чуттєво-емоційне сприймання.

За таких умов керівник гуртка має ретельно спланувати роботу вихованців на занятті, зміст яких посилює їх інтерес до пізнання нових фактів, оволодіння вміннями і навичками практичної діяльності. Навчальна діяльність вихованців на заняттях планується педагогом з урахуванням методичних рекомендацій щодо організації роботи гуртків у позашкільних навчальних закладах.

Здійснений аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми сприяв впровадженню в роботу такої інноваційної педагогічної технології, як інтерактивне навчання, що є передбачає активно пошукову взаємодію педагога і вихованця і ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти, оскільки традиційні методи навчання не завжди забезпечують активне навчання тому, що важко встановити зворотній зв'язок, управління, контроль з боку педагога та самоконтроль.

Важливим для використання інтерактивного навчання є створення умов для залучення вихованців до постійної й активної навчальної взаємодії (співнавчання, узаємонавчання), що забезпечує формування навичок і вмінь, створення атмосфери співробітництва, узаємодії, дає змогу педагогові стати авторитетним наставником дитячого колективу.

Аналіз наукових досліджень із проблеми, досвіду роботи педагогів-практиків, урахування сучасних потреб і запитів щодо якості навчально-виховного процесу сприяв розробленню системи навчально-творчої діяльності вихованців гуртка з використанням інтерактивних технологій.

У її основі – активна взаємодія педагога і вихованця (вихованців). Педагог – організатор процесу навчання, консультант. Головними у процесі навчання є зв'язки між вихованцями, їх узаємодія і співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями суб'єктів процесу навчання, вихованці беруть на себе відповідальність за результати навчання. Організація навчально-виховного й особистісно-орієнтованого процесів на заняттях ґрунтується на загальних закономірностях формування особистості.

Педагог значну увагу приділяє навчанням вихованців взаємодіяти для досягнення очікуваного результату навчання. Тому інтерактивне навчання починається з поступового введення елементів інтерактивних методів і прийомів, що стимулюють процес пізнання, вчать їх конструктивній взаємодії, сприяють оздоровленню психологічного клімату на занятті, створюють доброзичливу атмосферу.

Для того, щоб процес адаптації до нової технології розпочався і пройшов успішно, спершу педагог виводить вихованців за ті межі «зони комфорту», до яких вони звикли, допомагає їм зрозуміти і прийняти нові вимоги, що впливатимуть на ефективність їх навчальної діяльності.

Для організації навчання педагогом використано схему «айсберг», що демонструє впливи на діяльність під час навчання. У ній виділено два аспекти (діловий і соціально-психологічний), які тісно пов'язані і здійснюють вплив на навчальний процес (рис. 1).

Діловий аспект навчання, на який педагог орієнтується, – якість вивченого навчального матеріалу, стан виконання завдань, дисциплінованість під час занять. Якщо враховувати лише цей аспект, то у вихованців може зникнути зацікавленість у подальшому навчанні. У зв'язку з цим педагог має враховувати соціально-психологічний аспект навчання – бажання вихованців і педагога; почуття і переживання; симпатії й антипатії; атмосферу довіри чи недовіри; відчуття безпеки.

Рис. 1. Впливи на діяльність вихованців під час навчання

Отже, ефективність навчальної діяльності на діловому рівні залежить від соціально-психологічного аспекту, надає можливість вихованцям бути активними в навчальній діяльності. Тому на заняттях гуртка відсутні критичні зауваження щодо особистості вихованця з боку педагога чи інших вихованців. Коментарі педагога завжди носять конструктивний характер і стосуються насамперед результатів діяльності. Педагог підкреслює важливість будь-якого досягнення вихованцями, що сприяє адаптації вихованців до нових для них навчальних ситуацій, які створюються під час застосування інтерактивних технологій.

Реалізація інтерактивного навчання потребує створення умов, що надають можливості для комунікації в позитивній психологічній атмосфері на занятті. Важливим є раціональність використання обладнання, різноманітних навчальних матеріалів під час занять.

Отже, використання інтерактивних технологій на занятті гуртка забезпечує формування в гуртківців власного світобачення, орієнтовного визначення життєвої позиції, свого місця в сучасному світі. Вихованці навчаються пояснювати і вмотивовувати, відстоювати свою точку зору, оскільки потрібні не лише знання, а й життєві навички, що допомагають зробити життєвий вибір, досягти мети, адаптуватися до високих вимог нинішнього дорослого життя.

Успішність заняття з використанням інтерактивних технологій полягає в таких діях педагога:

- допомагати вихованцям ставити перед собою реальні завдання, що поступово ускладнюються;
- навчати вихованців бути відповідальними за успіхи, обговорювати причини недовільних, знаходити способи їх усунення;
- вибирати такі завдання, що забезпечують їх успішне виконання;
- навчити розподілити матеріал на логічні частини;
- облаштувати місце для занять для більшої комфортності;
- пов'язувати інформацію з життєвим досвідом вихованців.

Зміст навчального процесу в гуртку розроблено з урахуванням вправ, що забезпечують розвиток творчих умінь і навичок, образного й асоціативного мислення, уяви, фантазії, високих моральних принципів. У процесі навчальних занять вихованці не лише виявляють майстерність у виконанні практичних завдань, а й задовольняють потребу духовного самовизначення.

Досвід роботи з використанням інтерактивних технологій дає підстави для твердження про те, що інтерактивне навчання потребує активної комунікації. Тому доцільним є використання парної і групової форм роботи для оволодіння знаннями, їх використання під час розв'язання практичних завдань. Така форма роботи застосовується педагогом після презентації нового матеріалу, на початку заняття, метою якого є досягнення таких дидактичних цілей, як засвоєння знань, формування і перевірка практичних

умінь і навичок. Робота в парах дає можливість спершу обдумати ідею, а потім презентувати її всім гуртківцям. Така діяльність сприяє розвитку навичок спілкування, критичного мислення, правильного ведення дискусії.

Для розв'язання складних навчальних завдань, що потребують колективного обговорення чи спільної роботи, педагогом використовується робота в малих групах, які складаються з трьох вихованців (п'ять-шість осіб – оптимальна межа для проведення обговорення в рамках малої групи).

Інтерактивні технології передбачають спільну (фронтальну) роботу всіх вихованців гуртка під час пояснення загальних положень, привертання уваги до складних або проблемних питань в навчальному матеріалі, умотивування пізнавальної діяльності, актуалізації опорних знань тощо. Педагог організовує участь усіх вихованців в обговоренні, що допомагає виявити різні думки щодо проблеми.

Активна навчальна діяльність вихованців забезпечується виконанням ними таких інтерактивних вправ:

- «мікрофон» – можливість по черзі швидко відповідати на запитання, висловлювати свою думку чи позицію;
- «незакінчені речення» – більш ґрунтовна робота над формою висловлення власних ідей, порівнювати їх з іншими; долати стереотипи, навчатися говорити коротко й переконливо;
- «два – чотири – усі разом» – розвиток навичок спілкування в групі, умінь переконувати та дискутувати;
- «навчаючи – учуся» – підвищує інтерес до навчання, бо надає можливість поділитися інформацією, знаннями з іншими вихованцями під час узагальнення чи та повторення вивченого матеріалу;
- «case-метод» – навчання відрізняти факти від думок, виявляти важливі та другорядні обставини, аналізувати та виносити рішення.

Такі вправи надають можливість наводити конкретні приклади для ідей та узагальнень, забезпечують основу для формування високого рівня мислення, демонструють особисті почуття й емоції, зацікавлюють, допомагають поєднати навчання з життєвим досвідом, навчають застосуванню знань в повсякденному житті.

Навчальний процес в гуртку тісно пов'язаний із виховним. Для реалізації завдань виховання дітей та учнівської молоді педагог тісно співпрацює з їх батьками. Для більш детального розуміння й уявлення про стосунки між вихованцями і їх батьками, іншими дітьми в сім'ї педагогом проводяться індивідуальні й колективні бесіди, анкетування тощо. Така робота з батьками дає можливість дізнатися більше про взаємини в сім'ї, установлює довірливі взаєностосунки педагога з вихованцями, їх батьками, допомагає визначити питання, що потребують особливої уваги, і спланувати роботу з батьками, щоб досягти визначених цілей у вихованні їх дітей.

Консультації з досвідченими педагогами і психологом, проведення відкритих занять, спільних із батьками свят до знаменних дат і подій, участі в заходах навчального закладу сприяють формуванню у вихованців упевненості в постійній увазі і зацікавленості батьків до навчальної і творчої діяльності дітей, забезпечують розвиток у батьків уміння бути витриманими, спокійними, тактовними у складних ситуаціях спілкування – створюють умови для виховання й розвитку дитини.

Професійно-творча діяльність керівника гуртка передбачає роботу над підвищенням професійно-творчого рівня, що забезпечується участю в роботі

методичного об'єднання керівників гуртків закладу, методико-педагогічних заходах різних організаційних рівнів тощо.

Участь у конкурсах, семінарах, проектах є важливим етапом у становленні педагога, розвитку його професійно-творчої компетентності, оскільки під час підготовки та участі в методико-педагогічних заходах забезпечується можливість спілкування з колегами-професіоналами, обмін досвідом роботи, виявлення досягнень для їх використання в освітньо-виховній діяльності.

Навчання в гуртку впливає на майбутній вибір професії вихованців. Випускники гуртка навчаються в Сумському державному університеті на факультеті електроніки та інформаційних технологій, Харківському національному університеті ім.В. Н. Каразіна, Сумському державному педагогічному університеті ім. А. С. Макаренка.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. : наукове видання. / І. Д. Бех – К.: Либідь, 2003. – Кн. 1. – 280 с.
2. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи: монографія / О.В. Биковська. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2008. – 336 с.
3. Литовченко О. В. Виховання соціально компетентної особистості у позашкільних навчальних закладах / О. В. Литовченко // Позашкільна освіта: стратегія, інновації, практика: зб. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. – Суми : ВТД «Рудень С. І.», 2009. – С. 26–33.
4. Пустовіт Г. Тихенко Л.В. Позашкільна освіта: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи : монографія. – Суми : Університетська книга, 2008. – Кн. 2. – 272 с.
5. Тихенко Л.В. Інноваційні освітні процеси в системі позашкільної освіти Сумщини / Вісник Глухівського ДПУ. Серія: Педагогічні науки. Випуск Ч. 2 – Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. – С. 167–171.

III. СТОРІНКА ПСИХОЛОГА

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Успішність розвитку здібностей і обдарувань дитини в умовах сучасного позашкільного навчального закладу значною мірою залежить від ефективності психологічного супроводу навчально-виховного процесу. Забезпечуючи психологічну складову організації освітнього середовища, практичні психологи мають забезпечувати умови, що сприяють розвитку індивідуальності кожного вихованця, збереженню його здоров'я, формуванню готовності до самостійного життя в суспільстві.

Психологічний супровід як парадигма професійної діяльності практичного психолога – об'єкт вивчення багатьох вітчизняних і зарубіжних учених.

Аналіз літературних джерел свідчить, що поняття «супровід» розглядається як системна інтегративна технологія соціально-психологічної допомоги особистості та як один із видів соціально-психологічного патронажу (Г. Бардієр, М. Бітянова, А. Волосников, Є. Казакова, Є. Козирєва, А. Мітіна).

Етимологічно поняття «супровід» близьке за значенням поняттям «сприяння», «спільне пересування», «допомога одній людині іншій у подоланні труднощів». «Супроводжувати», як визначено в тлумачному словнику за редакцією Д. Н. Ушакова, означає «іти, їхати разом із кимось як супутник або поводитир».

У словнику В. І. Даля «супровід» трактується як дія за дієсловом «супроводжувати», тобто «проводжати, супроводжувати, йти разом, слідувати». У ситуації супроводу виділяють три основні компоненти: 1) той, кого супроводжують; 2) той, хто супроводжує; 3) шлях, який проходять разом. Можна сказати, що мова йде про спільне буття людей у якийсь період людського життя.

Багато дослідників наголошують на тому, що супровід передбачає підтримку природно розвинених реакцій, процесів і станів особистості. Правильно організований психологічний супровід відкриває перспективи особистісного зростання, допомагає ввійти в зону розвитку, яка їй ще недоступна.

Аналіз інших трактувань поняття «психологічний супровід» у дослідженнях різних авторів показав таке їх бачення:

- психологічний супровід як система професійної діяльності психолога, спрямована на створення соціально-психологічних умов для успішного

навчання і психологічного розвитку дитини в ситуаціях шкільної взаємодії (М. Бітянова);

- психологічний супровід як мультидисциплінарний метод, який забезпечує єдність зусиль педагогів, психологів, соціальних і медичних працівників щодо створення ними «орієнтаційного поля» для розвитку (Є. Казакова);
- психологічний супровід як позиція психолога щодо суб'єктів взаємодії, де основними принципами роботи є включення, участь (Т. Чіркова);
- психологічний супровід як організація і проведення комплексу заходів для подолання ускладнень у розвитку особистості, підвищення рівня її загальної та ситуативної психологічної стійкості особистості, сприяння ефективному виконанню завдань в різних умовах діяльності (А. Журавель).

У сучасній психологічній науці парадигма супроводу набуває особливої популярності переважно серед моделей психологічної служби загальноосвітніх навчальних закладів, (Є. Александровська, М. Бітянова, Т. Дворецька, Є. Казакова, Є. Козирєва, А. Колеченко, Р. Овчарова, В. Семикін, Т. Чіркова і ін.), вищих навчальних закладів (Р. Агавелян, Ж. Андрєєва, В. Багірбеков, Ю. Львін), дошкільних навчальних закладів (Г. Бардієр, І. Ромазан, Т. Череднікова, Т. Чіркова).

Аналіз науково-методичної літератури, матеріалів із досвіду роботи практичних психологів закладів освіти свідчить про те, що незважаючи на істотне зростання кількості досліджень, присвячених проблемі організації психологічного супроводу, психологічний супровід навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі не був окремим предметом ґрунтовних наукових досліджень.

Отже, актуальність проблеми організації психологічного супроводу позашкільному навчальному закладі, зумовили вибір теми статті: «Сучасні підходи до організації психологічного супроводу навчально-виховного процесу позашкільному навчальному закладі».

Основними завданнями діяльності позашкільних навчальних закладів є розвиток творчості, пізнавальних інтересів і навичок, сприяння у виявленні й розвитку талантів, нахилів і здібностей вихованців. Позашкільні навчальні заклади на відміну від загальноосвітніх покликані розширити поле діяльності і поле соціальних стосунків – створити умови для вільного вибору дитиною напрямку розвитку власних здібностей і обдарувань.

Психологічний супровід в позашкільному навчальному закладі розглядається нами як цілісна системно організована діяльність, спрямована на створення соціально-психологічних умов, що сприяють розвитку здібностей кожного вихованця, збереженню його психічного і психологічного здоров'я, успішній соціалізації. Ефективність організації психологічного супроводу визначається насамперед тим, якою мірою забезпечуються основні психолого-педагогічні умови для розвитку вихованців. Такими умовами є:

- забезпечення максимального розкриття особистісного, інтелектуального та творчого потенціалу вихованців в процесі навчально-творчої взаємодії, формування в них стійкої мотивації до пізнавальної і навчально-творчої діяльності;
- створення в закладі сприятливого психологічного клімату, що визначається передусім суб'єкт-суб'єктними стосунками, продуктивною взаємодією вихованця з педагогами й однолітками.

Психологічний супровід у позашкільному навчальному закладі спрямовується на:

- забезпечення сприятливих соціально-психологічних та індивідуально-психологічних умов для творчого розвитку особистості, виявлення і цілеспрямований розвиток здібностей в обраній сфері діяльності, надання допомоги у професійному самовизначенні;
- захист психічного здоров'я, особистісного суверенітету, гідності дітей і підлітків, профілактику стресів і перевантажень, викликаних навчально-виховним процесом;
- сприяння професійному зростанню педагогів, їх психологічну підтримку;
- надання необхідної психолого-педагогічної допомоги дітям і підліткам у розв'язанні психологічних проблем;
- виявлення і психолого-педагогічну підтримку обдарованих дітей;
- профілактику Інтернет і комп'ютерної залежності;
- підвищення рівня психологічної культури всіх суб'єктів навчально-виховного процесу;
- формування навичок самовдосконалення, соціально-відповідальної поведінки, здорового способу життя, формування соціальної компетентності.

Аналіз контингенту вихованців позашкільних навчальних закладів свідчить про те, що упродовж останніх років спостерігається стійка тенденція до збільшення в них кількості вихованців дошкільного віку. Організація роботи з дітьми дошкільного віку в позашкільних навчальних закладах зумовлена реальним соціальним запитом. Позашкільна освіта приваблює батьків своєю доступністю, короткотривалістю перебування дитини поза межами дому, можливістю розвинути творчі здібності.

З огляду на зазначене в сучасних позашкільних навчальних закладах розроблені й діють освітні моделі роботи з дітьми дошкільного віку. Найпоширенішими серед них є школи раннього творчого розвитку та гуртки загально розвивального спрямування.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що кожному періоду дитинства притаманні свої можливості. З огляду на це на кожному віковому етапі розвитку і становлення вихованців психологічний супровід має свою специфіку.

Період дошкільного дитинства розглядається багатьма дослідниками (Л. Виготський, О. Запорожець, Г. Костюк, В. Котирло, В. Кузьменко, О. Кульчицька, Н. Лейтес, Г. Люблінська, В. Моляко, С. Рубінштейн та ін.) як такий, що відіграє важливу роль у становленні та розвитку здібностей й обдарувань. Саме в цей період за сприятливих умов стрімко розвивається мислення, пам'ять, уява, мовлення; вибудовується ієрархія ціннісного ставлення до себе, оточуючого світу, діяльності.

Отже, психологічний супровід має сприяти тому, щоб позашкільний навчально-виховний простір системою своїх впливів забезпечував оптимальні умови для особистісного розвитку кожного маленького вихованця, актуалізував творчий потенціал відповідно до його «зони найближчого розвитку».

Психологічний супровід включає три взаємопов'язаних компоненти: 1) вивчення особистості дитини; 2) створення сприятливих соціально-педагогічних умов для її розвитку, успішності навчання; 3) безпосередня психолого-педагогічна допомога дитині. За таких умов супровідна робота

дорослих (керівників гуртків, батьків) спрямована на створення сприятливих соціально-психологічних умов для успішної навчально-творчої діяльності дитини, її соціального і психічного розвитку

Отже, система роботи практичного психолога щодо психологічного супроводу навчально-виховного процесу у творчих об'єднаннях, у яких навчаються діти дошкільного віку, полягає в організації співпраці з усіма суб'єктами навчально-виховної роботи і реалізується основними напрямками роботи практичного психолога (діагностичною, корекційно-розвивальною, консультативно-просвітницькою і соціально-диспетчерською діяльністю).

Ураховуючи те, що основним завданням діяльності позашкільних навчальних закладів є розвиток творчості, пізнавальних інтересів, нахилів і здібностей вихованців, психодіагностичні дослідження серед дошкільників проводяться з метою отримання інформації про особливості розвитку вихованців; визначення форм і методів психолого-педагогічної допомоги дітям, які мають труднощі в навчанні, спілкуванні, самопочутті; визначення засобів і форм психологічного супроводу вихованців відповідно до їх інтересів і здібностей. Перед практичним психологом і керівниками гуртків постають завдання, що пов'язані з психолого-педагогічним супроводом, зокрема визначення готовності дітей до навчально-творчої діяльності в гуртках; створення необхідних умов для ефективної адаптації вихованців, їх успішної діяльності, що пов'язано з модифікацією навчально-виховного процесу відповідно до психологічних особливостей дітей дошкільного віку.

З огляду на зазначене нами було визначено комплекс психодіагностичних методик для проведення досліджень серед вихованців дошкільного віку, що передбачає використання не лише тестових методик, а й методів спостереження, опитувальників поведінки й аналізу продуктів діяльності вихованців. Така робота проводиться за участю практичного психолога, педагогів, батьків. Виявлення обдарувань і здібностей вихованців та їх подальший розвиток є одним із ключових завдань психологічного супроводу. Беручи до уваги той факт, що дошкільний період є сенситивним для розвитку обдарованості загального характеру, тоді як спеціальні здібності знаходяться в стадії становлення і виявляються лише в невеликій кількості дітей, усіх дітей дошкільного віку, які відвідують позашкільний навчальний заклад, ми вважаємо обдарованими, однак ступінь обдарованості у кожної дитини є різним.

Процес виявлення обдарованості дошкільників проходить у кілька етапів. На першому етапі проводиться анкетування батьків і близьких для збору інформації про успіхи дітей у різних видах діяльності. Аналіз продуктів навчально-творчої діяльності (додаткове джерело інформації про вихованця) може свідчити про особливості пізнавальної сфери дитини, рівень розвитку її здібностей тощо. Отримана інформація аналізується психологом, педагогами.

На другому етапі відбувається діагностика творчого потенціалу дитини. З цією метою використовується комплексна діагностика, що включає низку оціночних процедур (групове й індивідуальне тестування). Аналіз результатів дослідження дозволяє виявити вихованців, у яких спостерігаються психологічні ускладнення. Щоб з'ясувати сутності ускладнень і можливих причин у таких дітей, практичний психолог проводить поглиблену психодіагностику.

За результатами психодіагностичної роботи складається психолого-педагогічна картка вихованця, результати якої є джерелом інформації щодо

особливостей розвитку дитини, її творчих здібностей, психічного стану, наявності (відсутності) психологічних проблем розвитку особистості вихованця, вибору засобів і форм психолого-педагогічного супроводу вихованців під час навчання в гуртку. Для проведення діагностичної роботи серед інших методик дослідження використовується анкета для батьків, розроблена з метою визначення індивідуальних особливостей розвитку дитини дошкільного віку

Після такої роботи проводиться психолого-педагогічний консиліум, під час якого вибудовується єдина психолого-педагогічна стратегія супроводу як кожного вихованця, так і окремих груп. У практиці роботи закладу консиліум часто проводиться у формі групової консультації, ділової гри за участю практичного психолога, методистів, керівників гуртків, завідувача навчально-виховного відділу. Педагоги є рівноправними партнерами у розв'язанні проблем щодо створення необхідних психолого-педагогічних умов у гуртках і творчих об'єднаннях для розвитку вихованців, надання їм необхідної психолого-педагогічної допомоги.

Отже, психодіагностика як напрям роботи щодо психологічного супроводу навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі є елементом цілісного процесу і є цінною не сама по собі, а лише у взаємозв'язку з іншими напрямками роботи. Такими напрямками є психокорекційна та розвивальна робота з вихованцями.

Корекційна і розвивальна робота планується і проводиться відповідно до результатів психодіагностичних досліджень для сприяння цілісному розвитку особистості вихованців.

Залежно від специфіки конкретної ситуації психологічної допомоги застосовуються дві основні форми психокорекційної роботи: індивідуальна і групова. Програми, за якими організовується робота груп, обираються відповідно до визначеного кола проблем. Основними завданнями психологічної корекції є створення умов для повноцінного розвитку і збереження психічного здоров'я вихованців; надання допомоги в розв'язанні конкретних психологічних проблем, труднощів розвитку.

Досвід роботи з вихованцями свідчить про те, що в період адаптації дітей дошкільного віку в гуртках доцільною є спрямована на розвиток емоційно-вольової сфери, комунікативних навичок, саморегуляції корекційно-розвивальна робота. Важливим є той факт, що керівники гуртків у процесі навчально-творчої взаємодії покликані максимально сприяти розвитку кожної особистості.

Предметом багаторічного пошуку педагогічного колективу стало питання створення умов розвитку обдарованості вихованців. Його результатом стало розроблення навчальних програм для школи раннього творчого розвитку.

Консультативно-просвітницька робота є одним із пріоритетних напрямів діяльності практичного психолога щодо психологічного супроводу навчально-виховного процесу з дітьми дошкільного віку. Важливим напрямом роботи в моделі психологічного супроводу є психологічна просвіта батьків, що розглядається як спосіб взаємодії, підтримки, впливу на батьків, що спрямовується на створення необхідних умов для максимальної реалізації можливостей розвитку дитини.

У закладі успішно діє система психолого-педагогічної просвіти батьків. Потреба в її створенні була обумовлена, з одного боку, необхідністю і бажанням батьків здійснювати допомогу в становленні і розвитку підростаючої особистості, а з іншого – недостатністю в багатьох із них

необхідних знань і навичок. Таким чином засобами просвітницької діяльності розв'язується низка важливих завдань, серед яких першочерговими є:

- підвищення психолого-педагогічної компетентності батьків;
- надання і розширення психологічних знань, формування вмінь і навичок організації оптимальної взаємодії з дітьми для найбільш повної реалізації можливостей розвитку дитини;
- сприяння оптимізації розуміння батьками виявів дитячої обдарованості, створенню оптимальних умов для розвитку загальних і спеціальних здібностей дітей;
- формування в батьків потреби в психолого-педагогічних знаннях, використанні їх для сприяння оптимальному розвитку дитини, у особистому житті.

Отже, цінність просвітницької діяльності полягає в тому, що вона одночасно має і освітнє (інформаційне), і профілактичне спрямування; активно сприяє не лише формуванню психолого-педагогічних компетентностей батьків, що позитивно впливає на розвиток здібностей вихованців, їх подальше становлення, а й зменшує ризики виникнення відхилень у їх фізичному і психічному розвитковій поведінці.

Особливістю системи просвітницької діяльності є гармонійне поєднання групових й індивідуальних форм педагогічної і психологічної просвіти батьків. Найбільш поширеними серед них є бесіди, батьківські збори, сімейні клуби, лекторії, диспути, консультації. Поряд із вербальними засобами просвітницької роботи використовуються наочні (стендова інформація, брошури, пам'ятки, плакати, поради та рекомендації, тематичні газети, мультимедійні презентації тощо).

Особливого значення для забезпечення ефективності просвітницької роботи набуває органічне поєднання інноваційних і традиційних методів.

Багаторічний досвід роботи дозволяє стверджувати, що батьки потребують не лише психолого-педагогічних знань, а й практичних умінь ефективної взаємодії з дітьми, що зумовлює використання соціально-психологічного тренінгу як ефективної форми роботи з батьками вихованців.

Важливим є те, що здійснення ефективної психолого-педагогічної просвіти батьків стало можливим за умови психологічного супроводу навчально-виховного процесу, тісної співпраці практичного психолога з педагогічним колективом і батьками вихованців. Великою популярністю серед батьків користуються такі форми співпраці, як «Школа ефективного батьківства», «Батьківський клуб», залучаючись до роботи в яких, батьки не лише збагачують свої психолого-педагогічні знання щодо закономірностей і особливостей розвитку дитини, а й знаходять відповідь на актуальні питання, набувають практичних умінь і навичок ефективної взаємодії з дітьми.

Психологічна просвіта педагогів – невід'ємна складова консультативно-просвітницької роботи практичного психолога. Вона спрямовується на збагачення педагогів знаннями, що сприяє гуманізації педагогічної взаємодії, утвердженню суб'єкт-суб'єктних стосунків з вихованцями у навчально-виховній діяльності, формуванню професійних компетентностей педагогів, їх особистісному зростанню. У закладі діє «школа молодого педагога», активними учасниками якої є керівники гуртків, які працюють з дошкільниками.

Консультативно-просвітницька діяльність в межах психологічного супроводу навчально-виховного процесу здійснюється з урахуванням

тенденцій та вимог сьогодення за активної взаємодії і співпраці працівників психологічної служби, педагогів і батьків.

Соціально-диспетчерська діяльність практичного психолога спрямовується на отримання педагогами, вихованцями та їх батьками соціально-психологічної допомоги, яку вони потребують і яка виходить за межі функціональних обов'язків і професійної компетентності психолога позашкільного навчального закладу. Для реалізації такої діяльності в закладі створено банк даних про діяльність різноманітних соціально-психологічних служб, що допоможуть професійно вирішити нагальні проблеми вихованців. Для «переадресації проблеми» психолог готує супроводжуючі документи, визначає характер проблеми і можливі шляхи її розв'язання; сприяє встановленню контактів працівників соціально-психологічної служби з вихованцями та їх батьками; відстежує результати взаємодії щодо вирішення проблеми; надає психологічну підтримку вихованцям, їх батькам у процесі роботи із спеціалістами.

Отже, діяльність практичного психолога щодо психологічного супроводу навчально-виховного процесу в гуртках і інших творчих об'єднаннях, де навчаються діти дошкільного віку, реалізується в процесі діагностичної, корекційно-розвивальної, консультативно-просвітницької, соціально-диспетчерської діяльності і передбачає систему взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу. Ідеї психологічного супроводу за означеною системою найбільшою мірою відповідають сучасним ідеям вітчизняної психології, педагогіки, соціальної роботи.

Слід зазначити, що межі статті не дозволяють вирішити низку питань, які можуть поглибити вивчення проблеми психологічного супроводу навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі.

Серед перспективних напрямків подальших розвідок цієї проблеми ми вбачаємо дослідження таких проблем, як визначення критеріїв оцінки якості психологічного супроводу навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах, формування в керівників гуртків професійних компетентностей, необхідних для реалізації заходів психолого-педагогічного супроводу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 3 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Битянова М. Р. Организация психологической работы в школе / М.Р. Битянова. – М. : Совершенство, 1997. – 298 с.
3. Вербицький В.В. Формування практичного розуму цілеспрямованого учня / В.В. Вербицький. – К.: Деміур, 2002. – 148 с.
4. Даль В.И. Толковый словарь русского языка. Современная написание / В.И. Даль. – М.: АСТ, 2010. – 815 с.
5. Козырева Е.А. Программа психологического сопровождения школьников, их учителей и родителей / Е.А. Козырева. – М.: Образование, – 2000. – С. 22-29.
6. Лейтес Н.С. Возрастная одаренность школьников: учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Н.С. Лейтес. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 320 с.

7. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О. Моляко. – К. : Знання, 1989. – 48 с.
8. Панок В.Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку; монографія / В.Г. Панок. – Чернівці : Технодрук, 2010. – 486 с
9. Рибалка В.В. Честь і гідність особистості як предмет діяльності практичного психолога / В.В. Рибалка. – К. : Шк. світ, 2010. – 128 с.
10. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в системі роботи Сумського територіального відділення МАН України: [методичний посібник] / Л.М. Бондар, Н.В. Перепелиця, Н.Ю. Сидоренко, Л.В. Тихенко. – Суми. : ВТД «Університетська книга», 2008. – 275 с.
11. Сущенко Т.І. Позашкільна педагогіка / Т.І. Сущенко. – К. : ІСДО, 1996. – 144 с.
12. Ушаков Д.Н. Толковый словарь русского языка / Д.Н. Ушаков. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2008. – 1054 с.

III. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МАСОВА РОБОТА З ДІТЬМИ ТА УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ

ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ

Виховний захід до Дня Героїв Небесної Сотні

Мета:

- розвивати вміння аналізувати, вибирати правильну позицію;
- формувати свідоме ставлення до суспільно-політичних подій у державі;
- виховувати почуття патріотизму, національної гордості, любові до рідного краю.

Обладнання: ноутбук, мультимедійний проектор та екран, музична апаратура, костюми, реквізит.

Цільова аудиторія: діти старшого шкільного віку.

Форма проведення: літературно-музична композиція.

Попередня підготовка до заходу: створення мультимедійної презентації за сценарієм заходу, підбір костюмів, підготовка аудіо записів і музичного супроводу.

Тривалість заходу: 45-50 хвилин.

ХІД ЗАХОДУ

Актова зала, сцена оформлені відповідно до теми заходу. Звучить пісня «Рече та стогне Дніпр широкий», потім пісня децю стихає і на її фоні звучить голос диктора.

Диктор. Гориславо гримить. І заграла зірниця.
Україна Велика повстала зі сну,
І летять у просторах, стривожені птиці
Кобзарі заспівали про дивну зиму.

Звучать розмірені удари барабану, що змінюються звуками метронома. З обох боків залу на сцену виходять сім дівчат в українських костюмах без головних уборів. Одна з них тримає колючий терновий вінок. Звуки метронома стихають. Звучить пісня «Пливе кача по Тисині».

1 дівчина (із терновим вінком у центрі сцени).

Невпинний час страждань, людського болю,
Нам відраховує і днини, і години,
Вінець терновий, оповивши волю,

Лежав і на чолі, й на серці України.

2 дівчина (бере вінець).

Він коле серце і стискає груди,

І голками впивається у тіло,

Чи не пора нам схаменуться люди?

Інакше б сонце нам тоді світило!

3 дівчина (бере вінець).

Цей вінець клятий стільки зла накоїв,

Історію спотворив нанівець,

Він нашу пам'ять у могилі заспокоїв –

Безславний пророкуючий кінець.

4 дівчина (бере вінець).

Культуру, прадідами пещену віками,

Ламав, калічив і кидав у багно,

Розплющив він колючими руками

Ту віру, що народжує добро.

5 дівчина (бере вінець).

Намірився і дух до рук своїх прибрати,

Страх сіяти і душу засмітить,

Хотів би брата натравить на брата

І мову батьківську занастить.

6 дівчина (бере вінець).

Він міг довго душі нам косити,

Принижувати і вбивать людину,

Ні, досить цей вінець носити,

Ти долі іншої достойна, Україно!

Вмикається яскраве світло. На сцені з'являється Мати-Україна. Дівчата кидають на авансцену терновий вінець, беруть свої яскраві віночки і кладуть їх собі на голову. Звучить фонограма пісні Т. Петриненка «Україна».

Диктор звертається до Матері-України.

Директор. Велична і свята ти, Мати-Україно,

Лише тобі карать нас чи судить,

І берегти тебе, Соборну і єдину,

Історії твоєї славу возродить.

В тобі надія, віра й сила,

Як зір незгасні янтари,

Як птиць своїх сталеві крила

В промінні ранньої зорі.

Мати-Україна.

Народ мій, народ мій завжди буде!

Ніхто не перекреслить мій народ –

Пощезнуть всі перевертні й прибуду

І орди завойовників-заброд!

Всі байстрюки катів осатанілих

Не забувайте, виродки, ніде:

«Народ мій є. В його гарячих жилах

Козацька кров пульсує і гуде».

Дівчата залишають сцену. Ансамбль виконує пісню Т. Петриненка «Україна».

Диктор.

Вони співали «Ще не вмерла...» і вмирали...

Земля тремтіла, під ногами ж – твердь...

Їм янголи обличчя прикривали...

А ті під вибухи гранат ішли на смерть...

Кожен із цієї Небесної сотні, як і ми з вами мали свою сім'ю, батьків, друзів, захоплення, свої симпатії і свої невідкладні справи. Але поклик їхньої душі саме в цей час призвав їх до боротьби за вільну, демократичну, чесну Україну. Ось вони Герої Небесної сотні.

Слайд-шоу з фотографіями героїв.

Ведучий.

Революція гідності – Єврореволюція, Євромайдан – відбулася в листопаді 2013 – лютому 2014. Чому ж днем пам'яті героїв Небесної Сотні стало 20 лютого? Саме у цей день силові структури вперше відкрито стали застосовувати зброю проти учасників революції. У Києві загинуло 67 людей, яких підступно вбивали, не залишаючи жодного шансу вижити.

На шляху до незалежності український народ завжди приносив у жертву своїх найкращих синів і дочок, якими є і герої Небесної Сотні. Вони рішуче стали до боротьби зі злом і заплатили за перемогу власним життям – надзвичайно високою ціною. То чи може бути забутою пролита кров героїв? Ні!

На сцені два учні, які читають вірші.

Учень 1.

МАЙДАН

У центрі великого міста,
Яке названо Київ,
На головній вулиці велично,
За Європу став Майдан надії.

І ніхто не купив людей,
Щоб вони там стояли.
Ні на хвилину, годину чи день –
До кінця усі страждали.

Вони прийшли не воювати,
Вони хотіли поєднати
ЄС і Україну,
Яка перетворилась у руїну.

Та влада так не вважала,
Вона на них «Беркут» послала.
Боялась народного гніву
І Київ підняла на війну.

Та люди усе проходили
Із гордо піднятою головою,
І гідність свою не загубили,
І сміливо ішли до бою.

Тепер усе скінчилось.
І «Беркут» з Майдану втік,
Та, можливо, усе змінилось,
Схід і Захід разом – навік!

Учень 2.

НЕБЕСНА СОТНЯ

Моя Україно, ти бажана і сильна.
Як ранняя зіронька в небі зориш,
У моєму серці навіки єдина.
Незабутня, любима і рідна цвітеш.
Живеш і не згаснеш, моя вічна країно.
Весна надійде і ти знов розцвітеш.
В гаю соловейко защебече так дзвінко,

Не можу дивитись на Майдан в
телевізор,
Не можу я стримати сльози в очах.
Страшна та подія, що сталась в країні:
Загинули люди від вражих ватаг.
Герої не вмруть, їм одвічна слава,
А Сотня Небесна хай з Богом спочива,

Бо ти – невмирущай ніколи не вмреш. Живі на цім світі нехай не забудуть,
Нехай пам'ятають усі їх імена.

Ведучий.

Давайте зараз згадаємо імена героїв, які поклали свої голови за наше майбутнє. Хай пам'ять усіх невинно убитих згуртує нас, живих, дасть нам силу і волю, мудрість і насагу для зміцнення незалежної держави.

У жалобі схилимо голови перед згаслимизорями – Героями Майдану, які загинули за світле майбутнє України.

Хвилина мовчання.

*На сцені – три дівчини в національному одязі зі свічками в руках.
Поки вони виходять, говорить диктор.*

Диктор.

Народе мій, що ти без пам'яті і віри?
Блукання в темряві, в імлі.
Забувши про святе в життєвім вирі,
Чи знайдеш собі щастя на землі?

1 дівчина.

Яскравим світлом віра нам палала
І десять заповідей в душі нам дала,
Та чорна сила храми зруйнувала,
Так перша свічка, як сльоза стекла.

Гасить свічку і повертається спиною до глядацького залу.

2 дівчина.

Жорстокий меч кривавого терору
Вбивав, ганьбив і голодом морив,
Колючим дротом сповивав довкола
І другу свічку в море опустив.

Гасить свічку і повертається спиною до глядацького залу.

3 дівчина.

Зневірився народ в свої духовні сили,
Покірний тільки лезові меча,
Що стер з очей стрілецької могили
І третя згасла Пам'яті свіча.

Гасить свічку і повертається спиною до глядацького залу.

Звучить урочиста мелодія, на сцені з'являється Жінка-Пам'ять. Дівчина одягнена в біле, хустка – чорна. У руках тримає свічку, що горить.

Жінка-Пам'ять.

Неправда, Пам'ять знову відродилась,
Прийшла із поневолення життя.
Щоб свічкою новою запалилась
Душа, зірвавши пута забуття.
В молитвах всіх героїв пригадаю,
Живим у Бога буду щедрості просити.
Воскресне дух, я всіх вас закликаю
Людської пам'яті знов свічку запалити.

*Дівчата запалюють свічки,
підходять до Жінки-Пам'яті і виходять під слова диктора.*

Диктор.

Коли життя знов набирає сили,
В ім'я народу хай вона палає.
За муки, за життя і за могили,
Хай вдячна пам'ять наша звеличає.

Звучить пісня «Мальви».

У фіналі пісні учасники утворюють символічні ворота з піднятих рук, через які проходять на сцену Мати-Україна і Жінка-Пам'ять.

Звучить пісня «Многая літа».

Жінка-Пам'ять.

Чим повниться земля? Руками золотими,
Незламним духом вольності бринить,
Онуками, нащадками своїми,
Яким Бог дав на Україні жити.

1 дівчина.

І щоб сором не сліпив нам очі,

2 дівчина.

За лінь, байдужість, що нам душі рве,

3 дівчина.

Нехай збуваються слова пророчі:

Всі.

Не вмерла Україна і не вмере!

Мати-Україна.

Вона живе і буде довго жити,

Бо то є мати, що завжди одна!

Велика честь на нас лягає відродити,

Те, що плакала й пестила вона.

Усі учасники заходу співають Гімн України.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

13. Історія та правознавство. Позакласна робота. – 2015. – №12. – с.27-31.
14. <https://www.schoollife.org.ua/category/fajly/stsenariji/stsenariji-do-dnya-pamyati-herojiv-nebesnoji-sotni>.
15. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://mybclass.at.ua/load/moji_fajli/geroji_nashogo_chasu/2-1-0-10.
16. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
https://xmusik.me/q/1_q8yrTT5cOQ0Irpt8Pm76rpg8BGt8S9wbbMpdml7pPY6MJotI2q3ej_mviFwr_jpd4/.
17. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
https://xmusik.me/q/1_m8xbXh5cZhltiE1mLm4qvRg8621KjQpNNXpdOI55PY6fKZ5BGr4Oj8m8aFyL7PpOm50Q/.

ПОСВЯТА В КОЗАЧАТА

Сценарій ігрової програми для дітей молодшого шкільного віку

Мета: формування інтересу до історії України та її народу, розвиток сили, спритності та уваги, підвищення національної самосвідомості засобами ігрової діяльності.

Цільова аудиторія: вихованці молодшого шкільного віку.

Місце проведення: актовна зала.

Підготовчий етап: попереднє вивчення матеріалу; підготовка мультимедійних презентацій, підбір літератури, аудіоматеріалів для музичних пауз.

Обладнання: козацькі шапки, канат, коси реквізитні, стільці, кеглі.

Тривалість заходу: 40–45 хвилин.

ПЛАН ЗАХОДУ

1. Вступ.
2. Зала-гра «Ми роду козацького діти».
3. Ігри на розвиток сили і спритності
  - «Зніми шапку»;
  - «Перетягування канату»;
  - «Школа верхової їзди»;
4. Інтелектуальні гри та ігри на розвиток уваги
  - «Лей-о»;
  - «Чи вірите ви, що...»;
  - «Малюки-дорослі».
5. Добро та веселощі.
  - Дівочі коси.
  - «День на Січі».
6. Фінальна пісня.
7. Вручення відзнак.

ХІД ЗАХОДУ

Лунає Запорозький марш. Виходять ведучі: пан Полковник, пані Сотник, пан Хорунжий.

Пан Полковник. Доброго дня вам, шановна громадо!

Пан Хорунжий. Усіх вітаємо...

Разом. Щиро і радо!

Пані Сотник. Дійсно, і щиро, і радо ми вітаємо вас!

Пан Полковник. А зібралися ми тут не дарма!

Пан Хорунжий. Так, бо саме сьогодні ми покажемо присутнім і собі самим, які ми сильні та спритні,

Пані Сотник. Уважні та розумні!

Пан Полковник. Добрі та веселі!

Пан Хорунжий. Тобто...

Разом. Справжні козачата!

Пан Полковник. Цікаво, а хто ж такі козачата?

Пан Хорунжий. Козачата – це козацькі діти, маленькі козаки, тобто ті, хто душею і серцем із рідною Україною.

Пані Сотник. Якщо сказати більш поетично, роду козацького діти!

Пан Полковник. Землі української цвіт! Гарно виходить! А давайте зараз всі разом спробуємо повторити фразу: «Ми роду козацького діти, землі української цвіт!» (*Повторює разом із дітьми*).

Пан Хорунжий. Гарно вийшло! А щоб стало ще краще, давайте поділимо цю фразу на дві частини! Першу – «Ми роду козацького діти,» – кажуть ті, хто праворуч, другу – «Землі української цвіт», кажуть ті, хто ліворуч! Давайте спробуємо! (*Повторює разом з дітьми*).

Пані Сотник. А зараз ми будемо декламувати вірші, а ви, там де потрібно, кажіть свої фрази! Подивимось, що вийде!

Зала-гра «Ми роду козацького діти» (обробка С. Дяченка)

1. Ми любимо сонце і квіти,
І сонце нам шле свій привіт.
Ми роду козацького діти!
Землі української цвіт!

2. У рідному краї нам жити,
Нести у майбутнє свій рід.
Ми роду козацького діти!
Землі української цвіт!

3. Живуть в нас батьків заповіти –
Змінити на краще цей світ.

Ми роду козацького діти!
Землі української цвіт!

4. Щасливу нам долю творити,
Трудитися, жити, як слід.
Ми роду козацького діти!
Землі української цвіт!

5. Народжені ми, щоб летіти,
Нас кличе життя у політ.

Ми роду козацького діти!
Землі української цвіт!

Пан Полковник. Молодці! Тепер ми можемо виконати наступне завдання!

Пан Хорунжий. Полюбляли козаки силою та спритністю мірятися. І не заради бійки, а заради того, щоб завжди бути в гарній формі. Тобто, це був звичайний козацький спорт. У мене зараз запитання для хлопців. Скажіть, які види спорту ви знаєте? (*Обирає двох хлопців*). Зараз, хлопці, побачимо, хто з вас більш спритний. Завдання просте – зняти капелюха із суперника. Але... На одній нозі, ніби ви сидите верхи на коні!

Змагання «Зніми капелюх»

Учасники змагання вдягають козацькі капелюхи, стають на відстані 3-4 метри один від одного, лівою рукою тримають ліву ногу. За сигналом ведучого наближаються один до одного і зривають капелюх із голови супротивника. Хто перший зірвав – отримує бал. Проводиться три раунди, за результатами яких визначається переможець.

Потім змагаються ще кілька пар.

Пані Сотник. Молодці! Спритні хлопці. А зараз – наступне завдання. Доведеться вам змагатися в силі! Завдання просте: ось два стільчики, на них

– кеглі. Кожному треба підійти до стільчика та якнайшвидше схопити кеглю. Але виобче будете обв'язані цим поясом (показує)!

Змагання «Перетягування один на один»

Учасник, обв'язані поясом, мають взяти кеглю. Перший отримує бал. Проходить три раунди, після яких – інші учасники беруть участь у змаганні.

Пан Полковник. Зараз будемо перетягувати канат, але для цього вас замало! Тому пропоную вам піти до зали й обрати двох друзів. У кожному руку по другу. Тримайте міцно, не відпускайте! (Діти йдуть до зали й обирають собі двох помічників). А зараз ті, кого обрали, оберіть ще по одному другу! (Формуються дві команди по п'ять учасників – два курені). Сформовані два курені. Козаки із двох куренів будуть змагатися в силі. Для цього є ось такий канат!

Змагання «Командне перетягування»

За командою ведучого кожний курінь починає тягнути канат, до центру якого прив'язаний червоний прапорець, за допомогою якого визначається команда-переможець. Змагання проходить в три раунди.

Пан Хорунжий. Усім відомо, що козак та його вірний кінь – справжні друзі. Народне прислів'я так і каже: «Без коня нема козака». Тож пропоную проїхатися широким українським степом верхи на вірному коні. Бо що козакові треба? Кінь, степ і небо! Але спочатку повчимося їздити!

Зала-гра «Школа верхової їзди»

Діти долонями на колінах вибивають звук-імітацію кінського галопу. Спочатку повільно: праве коліно – ліве коліно – праве коліно – пауза. Потім швидше: права-ліва-права, права-ліва-права.

Ведучий каже: «ВПЕРЕД». (Діти вдаряють по своїх колінах). «ПРАВОРУЧ» або «ЛІВОРУЧ» («Ідуть»: ударяють по колінах того, хто сидить праворуч або ліворуч). «СТРИБОК» (високо піднімають руки та одночасно вдаряють по колінах, імітують стрибок).

Ведучий тим часом розповідає, як та куди йдуть. Приклад тексту:

«Ідемо широким степом. Ідемо вперед, швидше вперед, тепер повільніше. Попереду – куці, повертаємо праворуч, тепер ліворуч, тепер знов вперед. Попереду рівчак! Стрибок!».

Пан Сотник. Молодці! Ви всі довели, що є і сильними, і спритними. А зараз з'ясуємо, чи викмітливі й уважні!

Пан Полковник. Починаймо!

Зала-гра «Лей-о»

Разом з ведучим усі присутні співають «Лей-о», після чого імітують один із лісових звуків.

Ведучий.

- 1. Отже, ідуть собі дозорні лісовими стежками і тихенько наспівують... Аж раптом чують – ліс шумить... Це дерева гойдаються, а листочки торкаються один одного... Зупиняються тоді дозорні і слухають...*

Співають пісню «Лей-о!».

Хитаються з боку в бік, труть долонями одна об одну.

2. А тут зозуля кує, ніби щось раховує...
Вимовляють «Ку-ку!», клацають пальцями.
3. Пташки лісові за навчання переживають...
*Вимовляють «Вчив?.. Вчив!!»
Роблять рухи долонями, наче крильцями.*
4. Мишки лісові пищать, бавляться...
Вдихають повітря через губи трубочкою – виходить писк.
5. Вовки десь поруч сумують...
Задравши голову, виють.
6. Дикі кабани «по-свинськи» розмовляють...
*Рохкають, як поросята.
Пальцями торкають-стискають ніс-«п'ятачок».*
7. Навкруги лісова мошкара так і дзвенить...
*Дзижчать «Ж-жж-ззз-з!».
Великим і вказівними пальцями «тримають
комаху», водять перед собою – це комаха летить.*
8. Дятел-барабанщик старається...
*Ударяють руками по колінах
як футбольні вболівальники.*
9. Пугач з усіма погоджується...
Кивають головою у знак згоди, вимовляють «Угу!».
10. І на весь ліс грибники перегукуються!..
*Тримають руки рупором
біля рота, кричать мелодійно «І-і-ігор!».*

Пан Хорунжий. А зараз перевіримо, наскільки ви у нас обізнані й довірливі! Я буду вам зараз щось розповідати, а потім спитаю, чи це було правдою? Якщо ви мені повірили – встаньте зі стільців і стійте. Якщо ні – залишайтеся сидіти.

Вікторина «Чи вірите ви»

Ведучий читає запитання. Потім рахує до трьох.

Ті, хто повірив – піднімаються із стільців, а ті, хто не повірив – залишаються сидіти. Після цього оголошується правильна відповідь.

Чи вірите ви, що:

1. Україна – найбільша країна Європи? (ТАК, це найбільша країна, що цілком знаходиться в Європі). Що Запорозьку Січ назвали так на честь того, що її було засновано в Січні козаком на ім'я Запорожець? (НІ. Запорозька вона тому, що знаходилася нижче порогів на р. Дніпро, куди не могли допливати човни. Січчю спочатку називався козацький табір, навколо якого робили непролазну огорожу із засічених палиць).
2. В Україні є справжня пустеля? (ТАК, це так звані Олешківські піски в Херсонській області).
3. У степах в Україні росте найвища в світі трава? (НІ, найвища в світі трава – це бамбук, в Україні вона є лише в ботанічних садах, а не в степах).

4. Українське слово «сало» польською буде – «слоніна»? (ТАК, одна із назв сала польською мовою є *ślonina*).

Молодці! Із цим завданням ми впоралися, тому подаруйте один одному свої оплески!

Пан Полковник. А зараз потренуємо вашу увагу.

Зала-гра «Малюки – дорослі»

Коли ведучий каже «малюки», діти показують «малюків» – опускають руку до рівня талії. Коли говорить «дорослі» – піднімають руку до рівня голови.

Ведучий намагається їх заплутати, показуючи рухи навпаки.

Текст. В одному місті жили собі Малюки і Дорослі, Дорослі і Малюки, Малюки з Дорослими та Дорослі із Дорослими і Малюками. Малюки любили Дорослих, а дорослі – Малюків і Дорослих. Дорослі ходили до роботи, Малюки – до шкіл і дитячих садочків. І Малюки, і Дорослі любили морозиво. Особливо Малюки. Та ні, Дорослі! Дорослі і Дорослі, Малюки і Дорослі, Дорослі і Малюки та всі ви. Оплески!

Пані Сотник. А ще козаки дуже полюбляли святкувати. І не лише чоловіки! Українські дівчата постійно чепурилися й виглядали просто казково! Вони брали кольорові стрічки й вплітали їх у свої довгі коси. До речі, а чи вміють сучасні дівчата заплітати коси? Зараз дізнаємось! Запрошуємо підійти сюди дівчат, які вміють заплітати красиві коси, бо мають довге волосся.

Пан Полковник та Пан Хорунжий формують дві команди по три особи.

Дівчата, зараз будемо плести косу!

Змагання «Заплети косу»

Двоє ведучих тримають по три стрічки, кінці яких – у руках дівчат-учасниць. За сигналом дівчата починають перебігати з місця на місце, намагаючись заплести стрічки в косу. Виграє команда, яка сплела більші красиву рівну косу.

Пан Полковник. Козаки намагалися все робити весело, з гумором. Навіть нецікаві та нудні заняття вони вміли перетворити на веселу розвагу.

Пан Хорунжий. Наприклад, зараз ми спробуємо вам розповісти, як проходив звичайний день на Січі! Але знадобиться ваша допомога!

Гра «День на Січі»

- 1. Козаки-будівельники будують фортеці (права рука: до плеча – догори – до плеча – донизу).*
- 2. Козаки-гончарі місять глину (ліва рука – рухи, що імітують розминання), а козаки-будівельники будують фортеці.*
- 3. Козаки-бондарі роблять діжки та крутять обручі (імітація рухів, коли крутять хула-хуп), а тим часом козаки-гончарі місять глину, а козаки-будівельники будують фортеці.*

4. Козаки-вершники об'їжджають коней (присідання-пружинка), а козаки-бондарі роблять діжки та крутять обручі, козаки-гончарі місять глину, та козаки-будівельники будують фортеці.
5. Старі козаки дивляться та хитають головою, згадуючи молодість (рухи головою ліворуч-праворуч), коли об'їжджали коней, робили діжки та крутили обручі, місили глину та будували фортеці.

Пані Сотник. А ще українці – і козаки, і не тільки – дуже люблять й полюбують співати! Тож, давайте заспіваємо! Якщо знаєте слова – підспівуйте!

Пісня «Веселкова» (муз. О. Жилинського, сл. О. Кононенка)

*Про калину пісня лине, до неба злітає.
Гей, родину, Україна веселкою грає.
Сине небо обіймає золоті роздоли.
Нас чекає, зустрічає веселкова доля!*

*Приспів: Хай у кожному серці, наче сонячна мрія,
Заспіває веселка на добро і надію!
Понад світом-дивоцвітом веселка іскриться.
Будем дбати, шанувати прадавні криниці,
Ярославові поради, кобзареве слово,
Честь козацької громади, солов'їну мову.*

Пан Полковник. Ось так, друзі, ви й довели нам та самим собі, що є сильними і спритними!

Пан Хорунжий. Розумними й уважними!

Пані Сотник. Добрими і веселими, тобто –

Разом. СПРАВЖНІМИ КОЗАЧАТАМИ!

Пан Полковник. І на згадку про сьогоднішній день ви отримуєте невеличкі відзнаки!

Діти отримують бейджики «КОЗАЧАТА»

Пан Полковник. На цьому – все!

Пан Хорунжий. До побачення!

Пані Сотник. На все добре!

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Сайт Вчитель вчителю, учням та батькам [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://teacher.at.ua/publ/zagadki_pro_ptakhiv/19-1-0-18774.
2. Черемський П. «Дзига» (українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги) / П. Черемський, В. Семеренський. – Харків: Друк, 1999. – 528 с.
3. Українська Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Головна_сторінка

**ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВОГО
ДУХОВЕНСТВА (КАПЕЛАНСТВА) В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ**

**Заняття для вихованців гуртка «Релігієзнавство».
Рік навчання – другий; вік вихованців – старший шкільний**

Мета заняття:

- ознайомити вихованців з особливостями капеланської служби в Україні;
- розвивати вміння аналізувати джерела інформації, застосовувати знання для пояснення визначених явищ, аргументовано висловлювати власну думку;
- формувати у вихованців толерантне ставлення до релігійних переконань інших людей, розвивати свідомість і духовність.

Обладнання та матеріали: комп'ютер, мультимедіапроектор, презентація у PowerPoint, дошка, копія наказу Міністерства оборони України від 27.01.2015 № 40 «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України».

Тип заняття: засвоєння нового матеріалу.

Форма організації навчання: робота в групах.

Методи роботи: словесні, наочні, практичні.

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Організаційна частина.

1.1. Привітання, налаштування на співпрацю.

1.2. Повідомлення теми та мети заняття, очікуваних результатів.

II. Основна частина.

2.1. Повідомлення педагога про соціальне, практичне значення теми заняття

У сучасних умовах здійснення Антитерористичної операції на сході України постало питання підвищення бойової готовності військових формувань для захисту суверенітету і національних інтересів нашої країни.

Матеріальне забезпечення та сучасне озброєння дуже важливим, але зброя без воїна не здатна до дії. А воїна на оборонця перетворюють його глибоке усвідомлення священного обов'язку захисту держави, щирий патріотизм, опора на одвічні християнські цінності. Лише тоді армія буде здатна виконувати свій обов'язок – обороняти країну і захищати її народ. Діяльність церкви у військових формуваннях може стати джерелом підтримки й відродження духовних і патріотичних сил військовослужбовців.

Ви можете спитати, а чи не має тут протиріччя, адже церква стверджує, що вбивати – великий гріх, а воїну доводиться так учиняти.

Як зазначив доктор богословських наук, протоієрей Дмитрій Садов'як, церква не виправдовує насильство чи вбивство, вона благословляє збройні формування захищати інтереси держави та мирне життя цивільного населення.

2.2. Вивчення нового матеріалу.

Практика співробітництва військових формувань і Церкви у встановленні духовної опіки над Збройними силами не є новою для України.

У Київській Русі становлення душпастирської діяльності відбулося з часу прийняття християнства. Релігійна складова відігравала велику роль у вихованні воїнів запорізького козацтва. Богослужіння в запорізьких козаків здійснювалися щодня, неодмінно за чернечим чином. Кожну справу козаки починали молитвою, носили на тілі хрест із зображенням Покрови Пресвятої Богородиці, Архістратиґа Михаїла, однак чітко окресленого інституту військового духівництва у козаків не було.

Подальший розвиток взаємодії війська і церкви пов'язаний з утворенням Російської імперії, звичайною провінцією якої стала Україна, а українці змушені були служити в імперській армії. Під час правління Петра I було створено інститут військового духовенства як централізована організація, призначена для релігійного просвітництва і морального виховання військових. До 1917 р. в армії і на флоті Росії нараховувалося близько 5000 військових священиків.

Аналіз душпастирської опіки військових у післяреволюційну добу незалежності України свідчить, що найкраще вона була організована в легіоні Українських Січових Стрільців (1914–1918 рр.) і Галицькій армії (1919–1920 рр.), тобто на теренах південно-західної України, де серед українського населення домінувала греко-католицька церква. Служба військового духовенства Армії УНР, укомплектованого здебільшого православними священиками, також цілком себе виправдала й зіграла значну роль у підтримці бойового духу особового складу українського війська.

Специфіка партизанської війни Української Повстанської Армії не дозволяла впровадити штатну структуру капеланів, але командування знаходило можливості для забезпечення релігійних потреб вояків зусиллями місцевих священиків, адже це сприяло моральній підтримці вояків.

Сучасна практика забезпечення духовної опіки Церкви у збройних силах зарубіжних країн підтверджує ефективність застосування різноманітних механізмів її реалізації, а також свідчить, що військово-капеланські служби не тільки займаються задоволенням релігійних потреб, але й включені в систему ідеологічного впливу на весь особовий склад, незалежно від світоглядної орієнтації кожного воїна.

Перші кроки зупровадження капеланської служби в Україні були зроблені на початку незалежності України. Після 2004 року почалася активізація військово-церковного співробітництва. На сьогодні є значні напрацювання на законодавчому рівні. Міністерством оборони затверджено Положення про капеланську службу у Збройних Силах України (наказ Міністерства оборони України № 40 від 27.01.2015), що визначає основні аспекти діяльності капеланів.

2.3. Постановка навчальної проблеми.

Сьогодні ми з вами ознайомимося з наказом Міністерства оборони України від 27.01.2015 № 40 «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України».

У цьому документі визначено головні завдання, порядок діяльності, взаємодію, права і обов'язки осіб із питань служби військового духовенства (капеланства), органів військового управління, військових священиків (капеланів) – уповноважених від релігійних організацій за роботу у сфері реалізації особовим складом права на свободу світогляду і віросповідання.

2.4. Робота в групах.

1. Педагогом формуються три групи вихованців, кожна з яких отримує індивідуальне завдання, що виконуються після опрацювання наказу Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України». Результати роботи групи презентуються представником чи представниками групи.

2. Завдання для виконання в групах.

- Визначити основні напрями та завдання діяльності військового священика (капелана).
- Проаналізувати вимоги, яким має відповідати священик, щоб бути військовим капеланом.
- Визначити особливості призначення капелана у військове формування.

3. Очікуваний результат.

Виконання завдань має на меті отримання вихованцями такої інформації.

3.1. Основними напрямками діяльності військового священика є:

- задоволення релігійних потреб військовослужбовців;
- релігійно-освітня робота;
- індивідуальна душпастирська опіка особового складу;
- соціально-доброчинна діяльність;
- душпастирська опіка сімей військовослужбовців та ветеранів.

3.2. Основні завданнями військового священика:

- організація та проведення молитов, богослужінь, благословінь, урочистих і поминальних заходів та інших релігійних обрядів і культів,
- ознайомлення військовослужбовців з основами релігійного вчення;
- виховання у військовослужбовців високого патріотичного почуття та бойового духу на основі культурної спадщини українського народу;
- виховання у військовослужбовців толерантного ставлення до людей з інакшими світоглядними та релігійними переконаннями;
- налагодження партнерських відносин з представниками релігійних організацій різних конфесій, які діють у місцях дислокації військових частин;
- участь у реабілітації військовослужбовців, які потребують психологічної допомоги;
- душпастирське піклування про членів сімей військовослужбовців;
- надання всебічної душпастирської опіки та турботи всім військовослужбовцям і членам їх сімей;

3.3. Військовим священиком (капеланом) може бути громадянин України, який відповідає таким вимогам:

- є священнослужителем релігійної організації, представленої в Раді у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України;
- має не менше ніж три роки досвіду діяльності священнослужителя;
- рекомендований керівником релігійної організації для здійснення служіння серед особового складу Збройних Сил України;
- пройшов курс навчання у вищому військовому навчальному закладі (військовому навчальному підрозділі вищого навчального закладу) за програмою, що включає основи військової справи, військово-гуманітарну та військово-психологічну підготовку.;

- має духовну освіту;
- володіє державною мовою;
- визнає Кодекс військового священика (капелана).

3.4. Капелан призначається у військове формування з розрахунку кількості військовослужбовців:

- на 500 – 1000 осіб призначається 1 капелан;
- на 1001 – 2000 осіб – 2 капелани;
- на 2001 – 3000 осіб – 3 капелани.

3.5. В умовах особливого періоду у складі батальйону може бути одна посада капелана. На посаду призначається представник тієї релігійної організації, прихильність до якої, відповідно до опитування, виявляє більшість особового складу. Якщо у військовому гарнізоні дві і більше посад військових священиків, на них призначаються священнослужителі різних релігійних організацій, віруючі яких складають більшість серед особового складу гарнізону.

3.6. Кандидат на посаду військового капелана підписує трудовий договір та Кодекс військового священика (капелана). Йому заборонено брати участь у бойових діях, мати зброю.

3.7. Військовий священик не може бути залучений до чергувань, нарядів, виконання бойових завдань, проведення службового розслідування, інших не сумісних з діяльністю військового душпастиря дій.

2. 5. Індивідуальна робота з вихованцями.

1. Презентація результатів опитування військовослужбовців військової частини № 2276 Національної гвардії України та 27 Сумської реактивної артилерійської бригади, що здійснювалося у межах виконання завдань дослідження проблеми упровадження інституту військового капеланства в Україні вихованцями гуртка. Усього було опитано 212 респондентів.

(Мультимедійна презентація результатів опитування).

Слайд 1. Переважна більшість респондентів (79,2 %) підтримує запровадження капеланської служби.

Слайд 2. 168 військовослужбовців підтримують необхідність капеланів у військових формуваннях, 44 особи – не вбачають необхідності в цьому. Найбільший відсоток прихильників капеланства – серед тих військовослужбовців, які під час служби зверталися за допомогою до священиків (92,6%).

Слайд 3-4. Основним напрямом діяльності капеланів респонденти називають морально-психологічну підтримку військовослужбовців (43,9%). Роботу з виховання духовності, моральності, патріотичного почуття та бойового духу – (34%).

2.6. Зустріч із капеланом.

На заняття запрошено протоієрея Олександра Петренка – керівника Центру духовної реабілітації воїнів і мирних громадян, які постраждали в ході бойових дій. Капелан розповідає вихованцям про волонтерську та релігійну діяльність священників у зоні АТО.

III. Заключна частина.

1. Педагог наголошує на важливості капеланської діяльності.
2. Вихованці гуртка висловлюють думки та аргументи щодо вагомості служіння священників у військових формуваннях. Ними виявлено важливі напрями діяльності капеланів:
  - задоволення релігійних потреб військовослужбовців;
  - ознайомлення військовослужбовців з основами релігійного вчення;

- виховання у військовослужбовців високого патріотичного почуття та бойового духу на основі морального і духовного потенціалу релігійної та культурної спадщини українського народу;
  - виховання у військовослужбовців толерантного ставлення до людей з інакшими світоглядними та релігійними переконаннями;
  - допомога військовослужбовцям у розвитку їх особистих і колективних моральних якостей: братерства, мужності, хоробрості, відповідальності, поміркованості, жертвовності, дисциплінованості, розсудливості тощо;
  - участь у реабілітації військовослужбовців, які потребують психологічної допомоги;
  - піклування про членів сімей військовослужбовців.
3. Вихованці висловлюють враження і подяку капелану Олександрю Петренку за його благородну справу.
4. Фотографування на пам'ять про зустріч.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудінг Д. Людина та її світогляд : в 3-х т. / Д. Гудінг, Дж. Леннокс. –К. : Українське Біблійне Товариство, 2007.
2. Історія релігії в Україні: навчальний посібник / А. М.Колодний, П.Л. Яроцький, Б.О.Лобовик та ін.; за ред. А. М. Колодного, П.Л.Яроцького. – К. : Знання, 1999. – 735 с.
3. Кун Н. А. Легенды и мифыдревнейГреции / Н.А. Кун. – М. : ЗАО Фирма СТД, 2005. – 558 с.